

Postavení osamělého rodiče po roce 1989 v České republice

Petra Švancarová

Bakalářská práce
2016

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2015/2016

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Petra Švancarová**
Osobní číslo: **H13215**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **kombinovaná**

Téma práce: **Postavení osamělého rodiče po roce 1989 v České republice**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.

Vymezení terminologie a teoretických východisek z oblasti sociální politiky, sociálního zabezpečení a osamělého rodičovství.

Příprava metodiky empirické části, zpracování projektu výzkumu a stanovení výzkumného problému.

Realizace kvalitativního výzkumu formou rozhovorů.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

DUDOVÁ, Radka a Šárka HASTRMANOVÁ. Otcové, matky a porozvodová péče o děti. 1. vyd. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2007, 129 s. ISBN 978-80-7330-124-8.

HENDL, Jan. Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005, 407 s. ISBN 80-736-7040-2.

KRAUS, Blahoslav. Základy sociální pedagogiky. Vyd. 1. Praha: Portál, 2008, 215 s. ISBN 978-80-7367-383-3.

SIROVÁTKA, Tomáš (ed.) a Ondřej HORA (ed.). Rodina, děti a zaměstnání v české společnosti. Vyd. 1. Boskovice: Fakulta sociálních studií (Institut pro výzkum reprodukce a integrace společnosti) Masarykovy univerzity v Brně v nakl. Albert, 2008, 328 s. ISBN 978-80-7326-140-5.

MARÍKOVÁ, Hana (ed.) a Marie ČERMÁKOVÁ (ed.). Proměny současné české rodiny: (rodina - gender - stratifikace). Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, 170 s. Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-858-5093-1.

MOŽNÝ, Ivo. Rodina a společnost. 2., upr. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLOH), 2008, 323 s. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-86429-87-8.

MATĚJČEK, Z. Rodiče a děti. 2. vyd. Praha: Avicenum, 1989, 335 s.

MATOUŠEK, O., JOZÍFKOVÁ, E., PAZLAROVÁ, H., DZIAMOVÁ, V. (2010): Ohrožené rodiny a děti: Přehled protektivních a rizikových faktorů. Fórum sociální politiky, 4, č. 3, str. 11-17. ISSN 1802-5854.

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Helena Skarupská, Ph.D.

Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce:

6. ledna 2016

Termín odevzdání bakalářské práce:

27. dubna 2016

Ve Zlíně dne 6. ledna 2016

doc. Ing. Anežka Lengalová, Ph.D.
účastní

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Berú na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3²⁾;
- podle § 60³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTH ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 25.4.2016

.....

¹⁾ Zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací.

²⁾ Vysoká škola nezabíhá při zveřejňování diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně poskytnutí opomenu a v případě obhajoby prostřednictvím dotace bakalářských prací, která opravuje. Zvláštní zveřejnění možná vzniká předpisem vysoké školy.

ABSTRAKT

Tato bakalářská práce se zabývá problematikou postavení osamělého rodiče s minimálně jedním nezaopatřeným dítětem po roce 1989 v České republice. Teoretická část je pojata jako vhled do dané problematiky, přibližuje pojem rodiny z pohledu odborníků na danou oblast. Zabývá se tím, kdo to vlastně osamělý rodič je a pohledy české společnosti na osamělého rodiče v historickém kontextu a poté po roce 1989. Věnuje se tomu, jak na osamělé rodiče nahlížela česká společnost v minulosti a jak se dívá na danou problematiku současná česká společnost, která hlavně po roce 1989 prošla velkými změnami. Okrajově je také provedena analýza osamělých rodičů z psychologického hlediska. Práce se již ve větší míře zabývá formami pomoci osamělým rodičům v České republice po roce 1989. Cílem empirického šetření je zjistit jakým způsobem vnímá osamělý rodič své postavení v současné české společnosti, konkrétně po roce 1989. Výzkum je realizován formou případové studie.

Klíčová slova: rodina, osamělý rodič, postoje společnosti, rodinná politika, vnímání statusu

ABSTRACT

This graduation study examines social position and status of a single parent with at least one dependent minor after 1989 in the Czech Republic. This work is divided into a theoretical section and an empirical section. Theoretical section targets insight into the theme of social position and status of a single parent. It explores what is considered for a context of family by experts in the related fields. The theoretical section explains who a single parent is and how he/she has been approached by society in a historical context before the year 1989 and afterwards. Special attention is paid to a comparison of views and assumptions about single parent by the Czech society in the past and then after 1989, the year when the Czech society triggered significant social changes across the entire social spectrum. Psychological analysis of single parents is briefly mentioned, too. The work comprehensively monitors forms of social support to single parents in the Czech Republic after 1989. The empirical section brings self-assessment of single parents concerning their perception of their social position and status in the contemporary Czech society, mainly then after 1989. The research study is conducted as a case study.

Key words: family, single parent, society approaches, family politics, social status perception

Chtěla bych poděkovat paní PhDr. Heleně Skarupské, Ph.D., za vedení mé bakalářské práce, za cenné rady, vstřícnost a odbornou pomoc.

Dále bych ráda poděkovala osamělým rodičům za spolupráci při realizaci výzkumného šetření.

Velké poděkování patří mým rodičům a synovi za podporu, pomoc a trpělivost po celou dobu mého studia.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD.....	9
TEORETICKÁ ČÁST.....	10
1 RODINA.....	11
1.1 HISTORICKÝ EXKURZ	12
1.2 MODERNÍ FORMA RODINY	17
2 OSAMĚLÉ RODIČOVSTVÍ	20
2.1 VZESTUP POČTU RODIN OSAMĚLÝCH RODIČŮ	23
2.2 POSTOJE K OSAMĚLÉMU RODIČOVSTVÍ	24
2.3 EKONOMICKÉ DOPADY OSAMĚLÉHO RODIČOVSTVÍ.....	26
2.4 PSYCHOLOGIE OSAMĚLÉHO RODIČOVSTVÍ.....	27
3 POMOC OSAMĚLÝM RODIČŮM.....	31
3.1 HISTORICKÝ EXKURZ	31
3.2 OSAMĚLÍ RODIČE V SOUČASNÉM SOCIÁLNÍM SYSTÉMU ČR.....	33
3.3 POMOC NEZISKOVÝCH INSTITUCÍ.....	35
PRAKTICKÁ ČÁST	38
4 METODOLOGIE VÝZKUMU.....	39
4.1 VÝZKUMNÉ CÍLE	40
4.2 VÝZKUMNÉ OTÁZKY	41
4.3 STRATEGIE VÝZKUMU	42
4.4 VÝZKUMNÝ SOUBOR	43
4.5 METODA SBĚRU DAT	44
4.5.1 Příprava rozhovoru.....	45
4.6 PRŮBĚH VÝZKUMU	46
5 VÝSLEDKY VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ	50
5.1 VZNIK A VNÍMÁNÍ SPOLEČENSKÉHO POSTAVENÍ OR	50
5.2 VÝHODY A NEVÝHODY OR	50
5.3 PROSTŘEDÍ RODINY OR.....	51
5.4 PRÁCE A KONTAKTY OR	52
5.5 ŽIVOTNÍ ÚROVEŇ OR	52
6 ZÁVĚRY VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ.....	55
ZÁVĚR	58
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	59
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK.....	64
SEZNAM OBRÁZKŮ	66
SEZNAM TABULEK.....	67
SEZNAM PŘÍLOH.....	68

ÚVOD

Cílem této bakalářské práce je zjistit, **jak osamělí rodiče vnímají svůj současný sociální status = společenské postavení**. Zabýváme se problematikou postavení osamělého rodiče po roce 1989 v České republice, a to proto, že je toto téma stále předmětem intenzivního zájmu jak odborné, tak laické veřejnosti a počet osamělých rodičů má dle dosavadních šetření neustále stoupající tendenci. V bakalářské práci zkoumáme pohledy na osamělého rodiče v českém společenském kontextu, jak současná česká společnost vnímá postavení osamělého rodiče a jak osamělý rodič vnímá sám sebe v současné české společnosti. To, jak osamělý rodič vnímá sám sebe, je stěžejní hlavně v praktické části práce. Za osamělého rodiče považujeme klasického osamělého rodiče, kde členy neúplné rodiny tvoří pouze jeden rodič a nezaopatřené dítě (resp. děti).

V teoretické části bakalářské práce vymezujeme pojmy jako rodina a osamělý rodič. Zabýváme se osamělými rodiči v historickém kontextu a v současnosti a rozdílů v tom, jak bylo na osamělé rodiče pohlíženo českou společností v minulosti a zda a jak se tato situace změnila po roce 1989. Dále se lehce dotýkáme osamělých rodičů z pohledu psychologického. V práci se také věnujeme různým formám pomoci v České republice v souvislosti s osamělým rodičovstvím. Zkoumáme nejruznější úskalí a problémové situace v rodině osamělých rodičů.

V praktické části volíme kvalitativní výzkum. Kontakty na možné informanty byly z počátku pořízeny metodou záměrného výběru a následně doplněny metodou snow-ball. Během měsíce března 2016 a dubna 2016 jsme uskutečnili polo-strukturované rozhovory s 5 osamělými rodiči a jednu introspekci. U rozhovorů s těmito rodiči jsme pořídili audio-nahrávky a následně jsme tyto rozhovory přepsali. Výsledky jsme dále kódovali a vyhodnocovali. Cílem výzkumu bylo prozkoumat a zjistit, jaké jsou názory osamělých rodičů obecně na jejich postavení v české společnosti, zda se názory osamělých rodičů na jejich postavení liší z hlediska počtu vychovávaných nezaopatřených dětí, zda se názory osamělých rodičů na jejich postavení liší z hlediska profese a pracovní pozice v dané profesi, zjistit, které hlavní aspekty postavení ve společnosti vnímají osamělí rodiče a zda jsou rozdílné názory na postavení osamělého rodiče v české společnosti z hlediska dosaženého vzdělání.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 RODINA

V sociologii po devatenácté, ještě i v první polovině dvacátého století vládlo přesvědčení, že rodina představuje sociální zařízení, jehož základem je vytvářet soukromý prostor pro reprodukci společnosti, její funkcí je chránit své členy, zůstává neměnná a brání společenský systém před zhroucením a chaosem. Rodina byla jakousi jistotou jak pro obyčejného člověka, tak i pro sociální teoretiky. (Možný 2008).

Podle Matouška a Pazlarové (2014) je rodina institucí, kterou formuje kultura, společnost a civilizace a ve všech známých společnostech je důležitým faktorem primární socializace neboli začleňování nedospělých jedinců do společnosti. Podle autorů by se mělo o rodině mluvit spíše jako o rodinném soužití a jádrem tohoto soužití je citová vazba.

Plaňava (In Kraus, 2008) uvádí, že rodina je strukturovaným systémem, kde smyslem, náplní a účelem je utváření bezpečného, stabilního prostoru a prostředí pro sdílení, reprodukci a produkci života.

Přadka (In Kraus, 2008) definuje rodinu jako přirozené prostředí, do kterého se člověk narodí, aniž by si mohl vybrat, a přejímá to, co mu rodiče nachystali.

Rodina je jakousi buňkou společnosti, ve které se odrážejí příslušné společenské vztahy. Společenské konflikty je možné sledovat na konfliktech rodiny (Marušiak, 1964).

Podle tradičního sociologického a demografického přístupu je na rodinu také pohlíženo jako na jednotnou zájmovou strukturu (Maříková, 2000).

Potůček (1995) popisuje rodinu jako skupinu jednotlivců, kteří jsou spojeni pokrevním příbuzenstvím, adopcí nebo sňatkem, a kteří vytvářejí ekonomickou jednotku, kde dospělí členové jsou zodpovědní za výchovu dětí.

Rodina plní samozřejmě také několik nezbytných funkcí, jako je funkce biologická, sociální, výchovná a ekonomická. Určuje také tři stěžejní dimenze, ve kterých rodič ovlivňuje svého potomka. V úrovni biologické dává dítěti život a předá určitý genetický kód. V úrovni legislativní má určitá práva a povinnosti vůči dítěti. Nejdůležitější úroveň je úroveň psychosociální, tzn. výchova a péče o potomka a s ní související citové pouto. (APERIO – Společnost pro zdravé rodičovství, © 2013)

Rodina - jedno slovo, které slyšíme skoro každý den a má tolik definic. Výše uvedený výčet je pouze zlomkem těch, které jsou uváděny v množství dostupných zdrojů. Pokud pomineme definice vědců, myslitelů, badatelů apod., tak skoro každého člověka, slyší-li pojem rodina, napadne rodina základní a to otec, matka a dítě. V bakalářské práci se budeme věnovat rodině spíše jako rodinnému soužití, kde je důležitá citová vazba, ale která také plní mnoho funkcí od biologické, přes výchovnou, sociální až po funkci ekonomickou.

1.1 Historický exkurz

Počátky evropské rodiny můžeme nalézt již v Řecku a Římě, také v germánských a keltských společnostech, u Slovanů, Pitků, Britů apod. Tyto společnosti měly pravděpodobně velký vliv na pozdější rodinné struktury. Ovšem asi nejvýznamnější roli na rodinné uspořádání měl nástup křesťanství. Církev zavedla množství změn, které ovlivnily dřívější rodinné modely. Jedním z rysů křesťanské kultury byla například téměř neexistence rozvodu. (Goody, 2006)

Podle Dubyho (2002) v severní Francii v 9. století se do manželství kněží ještě nevměšovali, sňatky byly spíše občanskou záležitostí. Protože bylo ale manželství hlavním sloupem veřejného klidu a toto značně záviselo na biskupech, nakonec se církev začala manželstvím zabývat. Rozvod umožňovalo cizoložství a také incest. To, že církev musela neustále připomínat skutečnost, že incest a cizoložství nejsou přijatelné, může být svědectvím, že manželství bylo dříve chápáno a prožíváno úplně jinak. Dříve mohlo jít o úplně jiný soubor pravidel, ale vzhledem k tomu, že o nich nic nevíme, protože se písemně nedochovaly, můžeme o tom pouze spekulovat.

Naproti tomu židovské a do jisté míry i muslimské komunity, podporovaly sňatky mezi blízkými příbuznými a rozvody umožňovaly. Postupem času ovšem docházelo k odporu proti požadavkům církve a docházelo k odchýlkám od norem. Po renesanci a reformaci náboženství ztrácí do jisté míry na významu, dochází mimo jiné i ke schvalování rozvodů. Rozvody přešly z církevních soudů na soudy státní, staly se dostupnějšími a otevíraly možnost opakovaného manželství. Vymizely náboženské sankce, zákazy a omezení zanikly a nebyly nahrazeny žádnými alternativními normami. Budoucí partneři získávali větší svobodu volby. (Goody, 2006)

Poměry 11. století Duby (2001) charakterizuje jasnou preferenční linkou mužského pohlaví. Ne „dětí“, ale „synové“ jsou pravými dědici, dcery jsou z dědictví vyloučeny, podobně jako levobočci. Privileguje se mužství a manželství musí být legitimní. Pro manželskou dvojici z toho vyplývá, že vzrostla autorita muže, „velitele“ a „pána“.

Vraťme se ještě do období reformace a protireformace. Ukončení manželství rozvodem v křesťanských komunitách nebylo možné. Možná byla pouze anulace manželství, například z důvodu mužovy impotence. Alternativou rozvodu byla pouze rozluka, která ovšem zahrnovala vrácení věna a neumožňovala opakovaný sňatek. V té době šlo o velmi ojedinělý jev, který spíše využívaly ženy než muži. Pro muže bylo prostě jednodušší opustit společnou domácnost. Jedním z důsledků zákazu rozvodu byla vysoká míra tolerance k manželskému násilí a nevěře. (Goody, 2006)

Ukončení manželství smrtí nikoli rozvodem bylo v již zmíněné době daleko častějším důvodem osamělosti. Například v Německu v 17. století docházelo k opakovaným sňatkům. Na severu Evropy byla vdova velmi váženou osobou, měla nárok na vše, co do manželství přinesla, byla považována za přirozeného poručníka dětí. Jiné to bylo na jihu Evropy, kde poručnictví přecházelo na manželovu rodinu a vdova nemusela dostat nic, pouze své věno. Co se týče nižších vrstev, zde byly hlavou rodiny většinou ženy a takové vdovy neměly většinou problém se svěcením dětí do péče. Téměř třetinu domácností, v jejichž čele stála žena, tvořily osamělé ženy a osm procent z nich žilo ve společné domácnosti s jinou ženou, aby se snáze užívaly. Zejména v jižní Evropě vzhledem k tomu, že se ženy dožívaly vyššího věku a žena bývala obvykle mladší než její manžel, docházelo k situacím, že některá města měla nápadně vysoký počet žen. Některá města se dokonce označovala jako „hlavní města vdov“ a Sevilla byla popsána jako město „v rukou žen“, částečně proto, že muži migrovali do Nového světa. (Goody, 2006)

V Itálii a Anglii se vliv reformace projevil i u skupiny svobodných matek. Do 17. století v katolických zemích převládal názor, že kdyby se měli hnát muži k odpovědnosti za zplození nemanželských potomků, narušilo by to fungování jejich legitimních rodin. Proto byl zastáván názor, že nemanželské děti by se měly vychovávat v sirotčincích. Na druhé straně v protestantských zemích byli nadále otcové těchto dětí hnáni k odpovědnosti. Další velký rozdíl mezi katolickými a protestantskými zeměmi byl v přístupu ke svobodným matkám a nalezcům. Katolíci hájili institucionální pomoc a dětské útulky znamenaly to, že se otcové v zásadě zbavovali odpovědnosti za nemanželské děti a matky musely své děti odkládat do sirotčinců, protože svobodné mateřství bylo odsouzením hodným činem. Protestanti měli

za to, že děti patří k matce a oba rodiče by měli nést odpovědnost za své hříchy. V Evropě 16. století byly církve stále méně ochotné uznávat neformální sňatky. Za Jindřicha II. ve Francii se vyhlášoval trest smrti pro neprovdané ženy, které byly těhotné. (Goody, 2006).

U svobodných matek docházelo často k záměrnému usmrcení dítěte. Z tohoto důvodu byly v 16. století ve Francii a zhruba o sedmdesát let později v Anglii zavedeny přísné zákony proti vraždění nevinátek. Tento zákon byl v Anglii nakonec zrušen v r. 1803 a ve Francii v r. 1789. Existovala jak veřejná, tak soukromá podpora odložených dětí, ale náklady na odložené děti nemanželského původu byly velké. Z tohoto důvodu vznikl v Anglii za královny Alžběty, chudinský zákon, který nutil předpokládaného otce, aby pod trestem vězení přispíval na výživu týdněmi platbami. Za vlády Jiřího II. a Jiřího III. mohl být zatčen údajný otec, když otěhotněla neprovdaná žena a obvinila údajného muže z otcovství. Opatření se ovšem stalo terčem kritiky, protože mohlo docházet k donuceným sňatkům pod pohrůžkou vězení, také k vynuceným potratům ze strany muže a nakonec ke zmizení údajného otce dítěte, kde v tomto případě docházelo k přiznání týdenní chudinské podpory. Tento sociální systém vedl k podobným stížnostem, jaké zaznamenáváme v současnosti. V roce 1793 ve Francii byly revolučním zákonem zrovnoprávněny jak manželské, tak nemanželské děti, které měli stejné právo na dědictví. Podle napoleonského občanského zákoníku z roku 1804 už nemanželské děti dědit nemohly. V obou případech však byl zákaz snahy o určení otcovství. Tímto zákazem se zákon snažil předcházet skandálům, záměrnému usmrcení dětí nebo jejich odložení. (Goody, 2006)

Jiní autoři popsanou dobu mohou samozřejmě interpretovat jinak.

Tradiční forma evropské rodiny se vyznačuje silnějšími a širšími příbuzenskými pouty, které často bránily individualitě, nezávislosti a difuzi majetku (Goody, 2006).

Rodina v tradiční společnosti byla hlavně společenstvím majetku, kde základem byla domácnost vlastníci dům, který sloužil zároveň jako výrobní a ekonomická jednotka. Pár byl spojen manželstvím, kde trvalost byla zajištěna transcendencí: co Bůh spojil, člověk nerozlučuj. (Možný, 2008)

Podle Možného (1990) v moderním pojetí manželské lásky se naše kultura vydala směrem nezrušitelného závazku. Nezrušitelný závazek přirozeně chrání nezrušitelné dítě. Svobodně se volící partneři v nezrušitelném závazku vytváří pro dítě nejlepší svět, protože mu dává šanci žít pod střechou rodičovského páru. Pár se každodenně snaží vyjít vstříc v hmotné péči, v citech apod. Čestně plněný nezrušitelný závazek není jen to, co poutá lidi k sobě,

ale může to být i nerozdělitelný byt, společně nabytý domek, anebo nezrušitelný vztah k dítěti, od kterého by rodič musel odejít.

V 19. století, kdy mají mladí lidé vlastní příjmy, mohou si snáze založit domácnost a vybrat si partnera, který nutně nemusel být na celý život. Tato volnost implikuje možnost ukončení sňatku. Rozvod se stával stále více dostupným. Dalším rysem moderní rodiny a manželství byly mimomanželské vztahy a nesezdaná soužití. Nesezdaná soužití existovala vždy, ale z počátku 19. století se stala běžnější, hlavně mezi dělnictvem. Hlavním důvodem byly velké výdaje za svatbu, a také to že z církevního svazku se nemohl vyvázat nikdo kromě bohatých a mocných. Změna přišla ve 20. století, kdy dělnická třída přešla normy buržoazie a ta naopak převzala některé normy dělnické třídy. Například praxe předávání věna na počátku 20. století téměř vymizela. (Goody, 2006)

V 19. století, s nástupem industrializace a s poklesem náboženské víry, se zvedá procento rozvodovosti. Nejvyšší procento rozvodovosti se objevuje v průmyslově vyspělých krajích s větším počtem městského obyvatelstva, kdežto rozvodové možnosti na vesnicích byly daleko menší. Rolnická rodina musela zachovávat domácnost a nemohla se rozvést, protože musela zachovat plný počet pracovních sil a také rovnoprávnost žen na vesnici nedosáhla takového stupně vývoje jako rovnoprávnost žen ve městě. (Marušiak, 1964)

Když porovnáme pohledy výše uvedených autorů na rodinu 19. století, můžeme konstatovat, že větší svoboda, co se týče manželství, byla spíše v průmyslových krajích z důvodu nástupu industrializace, kde měli mladí lidé vlastní příjmy, tudíž měli i větší svobodu při výběru partnera. I pokles religiozity byl znatelnější spíše v průmyslových oblastech než na vesnicích. Mimomanželské vztahy a nesezdaná soužití byla běžnější hlavně mezi dělnictvem (nákladná svatba a těžké vyvázání z manželství). Na vesnicích přetrvávalo stále ještě tradiční rodinné uspořádání, rozvod byl těžší z důvodu zachování pracovních sil a také nerovnoprávnosti žen oproti městu.

Co se týče rodiny a přístupu k ní v socialistických režimech, tak zde byla odstraněna náboženská omezení, byly umožněny rozvody, snížila se porodnost. Snížení porodnosti bylo výsledkem zvýšené životní úrovně, které bylo na srovnatelné úrovni jako v jiných zemích Evropy. Došlo ke zvýšení vzdělanosti, zaměstnanosti a kolektivní péče o děti. Byl zde kladen menší důraz na rodinu, která přestala být důležitá k předávání majetku mezi generacemi, zmenšila se motivace šetřit a oslabily se vztahy mezi rodiči a dětmi. (Goody, 2006)

V socialistických režimech narůstají i další překážky v manželských soužitích, které mohou vést k rozpadu manželství. Kulturní vospívání jednotlivých členů společnosti, které nemusí probíhat rovnoměrně, může způsobovat vážné konflikty. Nejde jen o muže, ale i o ženy, které se stávají samostatnějšími a sebevědomějšími a jsou čím dál tím méně ochotné snášet například mužovu hrubost, alkoholismus nebo nevěru. (Marušiak, 1964)

Podle Marušiaka (1964) nárůst rozvodovosti nemusí vždy znamenat narůstající rozvraty v rodinách nebo upadající morálku ve společnosti. Podle autora je nutné brát v úvahu také to, jak například funguje právní systém ve společnosti (ulehčení či ztížení rozvodu), finanční závislost na muži, síla tradic či vliv veřejného mínění.

Sociologové a historikové ze socialistických a kapitalistických režimů vedou o moderní rodině řadu polemik. Socialistické země ve společenském dění kladou menší důraz na rodinu. Sociologické teorie západních zemí rodinu považují za důležitý prvek procesů modernizace, industrializace a rozvoje kapitálu. Tyto pojmy bývají definovány obvykle vágně a etnocentricky (modernost je to, kde jsme nyní my). Malá nukleární rodina se považovala za funkčně vhodnou pro kapitalismus, zatímco „tradiční“ rodiny se silnými příbuzenskými pouty se jeví z pohledu mobility, většího počtu dětí a lpění na majetku pro kapitalistickou společnost jako nevyhovující. Pro moderní život byla upřednostňována rodina s malým počtem dětí s odůvodněním lepší péče o jejich vývoj, který jim pomůže zaujmout ve společnosti co nejlepší místo. Toto tvrzení nemusí vždy platit, neboť nukleární rodina není výplodem zmíněné epochy a vyskytuje se i ve starších společenských systémech. Ve skutečnosti je tradiční rodina stále velmi důležitá, zvláště proto, že se majetek předává mezi blízkými příbuznými. Rovněž neexistují žádné přesvědčivé důkazy pro radikální změny postojů k dětem. (Goody, 2006)

Nukleární rodina není v západní společnosti ničím původním a typickým jen pro současnost, setkáváme se s ní i v jiných společnostech a v jiných dobách (Singly, 1999).

V posledních dvou staletích se vynořuje velké množství neformálních soužití, které označujeme také jako nesezdané a vnímáme ho jako symbol měnící se doby (Goody, 2006).

Také to, že ženy jsou stále více zaměstnané mimo rodinu, mimo domov, než tomu bylo v minulosti, vneslo do rodinného uspořádání obrovské změny. Narození dítěte, starost o domácnost a zaměstnání ženy nelze tak jednoduše skloubit a sílí trend mít jedno, maximálně dvě děti. Vdaná žena v současnosti ale nepracuje pouze pro své uspokojení, ale také proto, aby si rodina udržela životní úroveň. Se zvýšenou zaměstnaností žen dochází i ke

zvýšení počtu osamělých matek, rozvodů, dvojic žijících v nesezdaném soužití a osamělých rodičů. O příčinné souvislosti lze diskutovat, ale je jisté, že dochází ke zvýšení nezávislosti žen. V dřívějších dobách si žena nemohla „dovolit“ z existenčních důvodů rozvod, když neměla nového partnera. V současnosti už je být osamělým rodičem schůdnější, protože je zajištěna finanční podpora buď od bývalého partnera, příbuzných nebo od státu, byť kolikrát v relativní chudobě. Hlavní složkou pomoci bývá v současnosti pomoc od státu, ale ta se netýká pouze osamělých rodičů, ale také starých, nemocných, postižených a nezaměstnaných. (Goody, 2006)

Podle Mareše (2006) napětí mezi rodinou a zaměstnáním je v současnosti velmi zmiňované téma v rodinách, v politických a podnikatelských kruzích. Ve společnosti se hovoří o nutnosti sladit vztahy rodinné sféry a zaměstnání, jak co nejlépe eliminovat napětí mezi nimi. Snaha o harmonizaci vztahu mezi zaměstnáním a rodinou se čím dál častěji řeší nejen v rodinných a zaměstnavatelských kruzích, ale i v rovině institucionální.

Česká rodina je i na začátku nového století stále nenahraditelnou a nepostradatelnou nejen pro dospělého člověka, ale hlavně pro dítě. V posledních desetiletích prošla významnými změnami. V poválečných obdobích došlo u českých rodin ke sňatkovému boomu a poté také k „baby boomu“ a lidé vnímali rodinu jako hlavní oblast, kde se realizovali. Dnešní rodina se nachází v jiné situaci, kdy tradiční kritéria přestávají platit, a uzavření sňatku není nutnou podmínkou rodinného života. Výrazně přibývá nesezdaných soužití a dětí, které se rodí mimo legitimní manželství. I taková soužití však fungují jako rodina a splňují znaky rodiny. (Kraus 2008)

1.2 Moderní forma rodiny

Moderní rodina představuje těžko definovatelný pojem. Co to je moderní, kde je začátek a kde konec modernizace a kdy už začíná postmodernismus? V sociologii se modernizace uvádí jako protiklad tradičnosti. Za moderní rodinu je považována malá nukleární rodina, kde rodiče investují do svých málo dětí dostatek energie a citů, aby mohli ve společnosti zaujmout co nejlepší postavení a nebyl problém být mobilní při hledání nejlepší dostupné práce. Nukleární forma rodiny ale není zcela jedinečná a vyskytovala se již ve starších společenských systémech, byť součástí širších uskupení. (Goody, 2006)

Podle Možného (2008) se tradiční společnost v 19. století rozpadá s nástupem industrializace, důraz se již neklade na ekonomický kapitál, ale kapitál kulturní, který rodině zajišťu-

je sociální vzestup. Rodina již není společenstvím majetku, ale zakládá se v každé generaci znovu. Ztrácí svoji posvátnost a mění se v občanskou smlouvu.

Současná rodina, jako jedna z forem moderní rodiny je charakterizována řadou sociálních a společenských změn. Sametovou revolucí se nastartovaly procesy, které výrazně zasáhly jak ženy a muže jako jednotlivce, tak i celé rodiny. Institut rodiny je změnami po roce 1989 velmi citelně dotčen. Podle demografických dat mladí lidé oddalují vstup do manželství nebo alespoň narození dítěte. Mění se skladba rodinných domácností a snižuje se podíl úplných domácností na celku domácností. (Maříková, 2000)

Podle Singlyho (1999) je současná rodina charakterizována větší nezávislostí manželů na rodině, větší nezávislostí na příbuzných a větší závislostí na státu, rodina se ocitá pod dohledem. Podle autora stát od konce 19. století zasahuje do rodiny mnoha způsoby. Snižuje závislost rodiny na podpoře příbuzných, dítěte na rodičích a ženy na muži. To vše má ovšem i svoji odvrácenou tvář a tou je menší autonomie rodiny vůči představitelům státu.

Vzhledem k tomu, že se současná česká rodina významně posunula, a to hlavně v pracovní sféře, došlo k nabourání tradičního schématu: pracující otec-živitel, matka v domácnosti, která se stará o děti a vykonává domácí práce. Jak již bylo uvedeno výše, žena kombinuje práci s rodinou a tato interakce může být zdrojem konfliktů a tenzí a záleží na mnoha faktorech, zda je lze zvládnout. (Maříková, 2000)

O současné rodině se v posledních desetiletích mluví jako o rodině nestabilní, jen polovina manželství nekončí rozvodem. Křehkost manželství je také dána současnou ideologií lásky, která se stala podmínkou setrvání ve vztahu, ale také faktem, že „příjmy“ a „výdaje“ nejsou v manželství vyrovnané. Při ekonomické aktivitě českých žen se od nich očekává péče o domácnost, o děti i o muže a ženy zase v manželství očekávají uspokojování emocionálních potřeb blízkosti a porozumění, což zase klade nároky na muže. Toto vše vytváří mnoho rizikových faktorů pro manželství a z nukleární rodiny se stává nestabilní instituce. (Dudová, 2007)

Také Možný (2008) hovoří o tom, že dnes se s 50 % pravděpodobností nukleární rodina rozpadne rozvodem. Tato skutečnost se často cituje v médiích a podílí se na celkovém pocitu nejistoty současných mužů a žen v manželství, může také vést k rezignaci manželství založit. Toto vše by mohlo vysvětlovat vysokou mimomanželskou plodnost a snížení porodnosti.

Rodičovství dává člověku obrovskou motivaci, ale také ho ohromně svazuje (Možný, 2008, s. 285).

V této kapitole jsme se věnovali vymezení pojmu rodina. Zabývali jsme se popisem základních definic rodiny, nahlédli jsme také do historie evropské rodiny, zamysleli jsme se nad tím, co si máme představit pod pojmy tradiční a moderní rodina a jak vypadá současná česká rodina. Vidíme, že definovat rodinu není tak jednoduché, jak by se mohlo na první pohled zdát. Pojem rodina není jednoznačně definovatelný a nejen ve společenských vědách bylo tomuto pojmu věnováno mnoho pozornosti. Záleží na zvoleném vědeckém přístupu. Definice mohou být psychologické, sociologické, antropologické, demografické... V dalších částech naší práce se budeme zabývat hlavně rodinou nukleární, tedy otcem, matkou a jejich potomky.

2 OSAMĚLÉ RODIČOVSTVÍ

Osamělé rodičovství, neúplná rodina nebo také sólo rodič, je statisticky definováno jako domácnost tvořená pouze jedním rodičem s dítětem či dětmi. Tyto rodiny vznikají v důsledku úmrtí partnera, v důsledku rozchodu nebo narozením svobodné matce bez partnera. (Dudová, 2007)

Nárůst počtu osamělých rodičů patří k nejvýraznějším změnám demografického chování po roce 1989 (Hamplová, 2007).

Vzhledem k tomu, že české matriky zaznamenávají pouze údaje o formálním rodinném stavu ženy v době porodu, není z těchto dat poznat, zda s otcem dítěte skutečně žijí. Na základě výzkumů však bylo zjištěno, že zhruba polovina neprovdaných matek nežije s otcem dítěte a v posledních deseti letech se počty skutečně osamělých matek stabilně zvyšují. (Hamplová, 2007)

V české společnosti se objevuje několik typů neúplných rodin. Za klasickou neúplnou rodinu je považována rodina s jedním dítětem (dětmi) a jedním rodičem, druhý z rodičů se na výchově podílí vzdáleně a především alimentálně. Dalším typem neúplné rodiny jsou případy úmyslně svobodných matek, které si tento způsob života samy zvolily. Pak rodiny, kde jeden z partnerů zemřel, nebo domácnosti tvořené jedním rodičem a dalšími příbuznými. V neposlední řadě se jedná o rodiny, které jsou neúplné pouze po formální stránce a jsou tvořeny jedním rodičem, dítětem (dětmi) a druhem nebo družkou. (APERIO – Společnost pro zdravé rodičovství, ©2013)

V českém prostředí a v sociálním systému se také rozlišuje, zda jde o matky, které mají otce uvedeného v rodném listě, nebo o matky, které nemají uvedeného otce v rodném listě, anebo, zda jde o matky, které sice mají otce uvedeného v rodném listě, ale ten již zemřel. Český sociální systém má tato rozlišení hlavně z toho důvodu, že se zde odráží tradice českého sociálního státu. Ochranu a zajištění vdov a sirotek bral stát vždy za své, kdežto životní situaci svobodných matek považuje za jejich osobní rozhodnutí. (APERIO – Společnost pro zdravé rodičovství, ©2013)

Existence svobodných matek není záležitostí pouze posledních desetiletí. V minulosti také přicházely ženy do jiného stavu před sňatkem, očekávalo se ovšem, že se žena vdá nebo odloží své dítě do nalezince. Z tohoto důvodu nebyl počet svobodných matek velký. V současnosti je osamělých rodičů daleko více. Jedním z důvodů je smrt jednoho

z partnerů, ale mnohem častěji jde o rozvod nebo svobodné mateřství. Tento trend se objevuje ve většině vyspělých zemí. Takové formy rodiny už většinou nejsou terčem pohrdání, mění se postoje lidí, většina veřejnosti je bere jako normu. (Goody, 2006)

Osamělé mateřství sice není novým fenoménem, ale historicky se měnil počet mimomanželsky narozených dětí, docházelo ke změnám v právech osamělých matek, společenskému hodnocení i rodinné situaci, totéž se týkalo postavení a práv jejich nemanželských dětí. (Dudová, 2007)

V generaci matek současných mladých lidí v České republice existovala pro založení rodiny určitá posloupnost: ve většině případů se budoucí rodiče seznámili, měli sexuální styk s určitou mírou antikoncepce, počali dítě a následoval sňatek. Byla velmi silná tradiční představa, že když dívka otěhotní, následuje sňatek. Od počátku devadesátých let se ovšem tato posloupnost mění. Stoupá počet nesezdaných soužití, která jsou veřejností všeobecně přijímána. (Možný, 2008)

Od počátků 20. století je také rozšířená a dostupná antikoncepce, tím pádem již není soulož pouze prostředkem k zachování rodu, ale hodnotou „samou o sobě“. Dochází k legitimizaci předmanželského i mimomanželského sexu. Toto také potvrzuje stále rostoucí počet nesezdaných soužití. Menší závaznost sňatku je také jeden z důvodů zvyšujícího se počtu rozvodů. Rozvod již není ničím neobvyklým, jak tomu bylo dříve. Mladí lidé se dnes sblíží také na základě citové náklonnosti, což nebývalo v generacích našich praprarodičů. I při vstupu do soužití je důležité uspokojování osobních potřeb jako štěstí nebo seberealizace. Pokud tyto potřeby nejsou uspokojeny a jeden nebo druhý z partnerů jsou nespokojeni, rychle spějí k rozvodu. V současnosti, asi nejvíce za poslední léta, se také bojuje za nejrozumnější lidská práva. Právo na to zvolit si partnera, děti mají právo na oba rodiče, každý má právo uzavřít manželství a právem zklamaného jedince je z manželství odejít... Společenské normy se rozvolnily, dnes je akceptováno to, co za našich praprarodičů bylo nemyslitelné. Ovšem každá mince má dvě strany. Naši předkové to měli v leccěms jednodušší. Měli méně svobody a tak nemuseli hledat partnera a cestu životem tak složitě jako my dnes. (Plaňava, 2000)

Po roce 1989 stále více párů nebo žen nespojuje rodičovství s manželstvím. Dochází ke strmému vzestupu dětí narozených mimo manželství. Pro-rodinné klima, které panovalo v sedmdesátých letech, kdy se jen 4,4 % dětí narodilo neprovdaným ženám, se v budoucnosti již pravděpodobně nebude opakovat. (Možný, 2008)

V České republice se po roce 1989 otázka, do jakých rodin se rodí dnešní děti, poměrně opomíjela. Stát spíše zajímaly otázky nízké porodnosti a populačního stárnutí. V posledních desetiletích ovšem došlo k zásadní přeměně rodinného prostředí, hlavně co se týče rodinného stavu matek. Ještě na počátku devadesátých let se v České republice narodilo mimo manželství osm procent dětí, v roce 2007 už to byla zhruba třetina. Počet dětí narozených mimo manželství začal strmě stoupat v druhé polovině 90. let, a to hlavně z důvodu nastavení sociálního systému. Tuto situaci nikdo významně neřešil, předpokládalo se, že je důsledkem modernizace (mladí lidé již nemají potřebu dodržovat tradice a normy) a děti se v podstatě rodí do plné rodiny a pokud ne, tak se rodí emancipovaným ženám, které jsou schopny vytvořit dětem stejné podmínky, jaké by měly v rodině úplné. Opak je ale většinou pravda. Podle statistik je v České republice typickou neprovdanou matkou matka se základním vzděláním. (Hamplová, 2007)

Podle Soukupové (2007) měly např. v roce 2006 samoživitelky v rámci českého systému sociálního zabezpečení určitá zvýhodnění. Jednalo se o tři pilíře sociálního zabezpečení. Pod pilířem sociálního zabezpečení měla osamělá matka do 1.1.2007 nárok na prodlouženou mateřskou dovolenou, a to v délce 37 týdnů, u žen žijících v úplné rodině se jednalo o 28 týdnů. Toto bylo zrušeno novým zákoníkem práce. Do 1.1.2008, než byl účinný nový zákon o nemocenském pojištění, měly osamělé matky nárok na peněžitou pomoc v mateřství, která byla delší o 9 týdnů než u žen žijících s partnerem. U ošetřovného je osamělé matce dávka vyplácena v délce 16 dnů, u matky žijící s partnerem 9 dnů. V dávkách státní sociální podpory existovala dávka zvýhodňující osamělost rodiče, a to sociální příplatek.

Podíl dětí narozených mimo manželství souvisí tedy se sociálním postavením matky. Na základě dosavadních výzkumů se jedná o matky mladší dvaceti let, spíše se základním vzděláním (základní vzdělání 70 % dětí narozených mimo manželství, např. univerzitně vzdělané matky pouze 11 %). Ukazuje se tedy, že nejde o výraz liberálního ducha, ale o nižší socioekonomický status a menší kulturní kapitál. I v České republice patří právo na svobodné mateřství k významným liberálním hodnotám. (Možný, 2008)

Co se týče rozvodů, tak v roce 2005 bylo v České republice rozvedeno 31,3 tisíce manželství. Jedná se o stav, který je v posledních desetiletích více méně stabilní, ale je doprovázen významným snížením sňatečnosti. Ve více jak 62 % se jedná o rozvody manželství, kde jsou v rodině nezletilé děti a v 90 % jsou děti svěřeny do výhradní péče matky. (Dudová, 2007)

Tabulka 1 - Rozvodovost (2011-2015)

ROK	ROZVODY CELKEM	ROZVODY S NEZAOPATŘENÝMI DĚTMI
2011	28,1 tisíc	15,8 tisíc
2012	26,4 tisíc	15,2 tisíc
2013	28,0 tisíc	16,0 tisíc
2014	26,8 tisíc	15,2 tisíc
2015	26,1 tisíc	15,0 tisíc

Tabulku podle Českého statistického úřadu sestavil autor

Když srovnáme údaj od Dudové (2007), kde bylo uvedeno, že v roce 2005 bylo v České republice rozvedeno 31,3 tisíc manželství, tak u posledních statistik z Českého statistického úřadu (r. 2011 – r. 2015) vidíme, že počet rozvodů má klesající tendenci. To ovšem může být způsobeno také nízkou sňatečností.

2.1 Vzestup počtu rodin osamělých rodičů

V sedmdesátých a osmdesátých letech se v České republice rodily děti v naprosté většině vdaným ženám (95 %). Například v roce 1990 byly dvě třetiny žen vdané, ale do roku 2006 klesl podíl vdaných žen pod polovinu (48 %), podíl svobodných stoupl na 40 %. Rostla intenzita mimomanželské plodnosti, která vzrostla téměř na trojnásobek. Počet narozených dětí svobodným matkám se zvýšil ze 7,9 tisíc v roce 1990 na 28,3 tisíc v roce 2006. Narůstá počet nemanželských kohabitací a roste podíl osamělých matek. Lze tedy konstatovat, že nemanželská plodnost je v České republice na vzestupu, je jedním z velmi výrazných demografických trendů s významnými sociálními dopady. (Zeman, 2007)

Podle Českého statistického úřadu se v roce 2007 narodilo mimo manželství 39,5 tisíc dětí, v roce 2008 se narodilo mimo manželství 43,5 tisíce dětí, v roce 2009 se narodilo mimo manželství 46 tisíc dětí, v roce 2010 se narodilo mimo manželství 47,2 tisíc dětí, v roce 2011 se narodilo mimo manželství 45,4 tisíc dětí, v roce 2012 se narodilo mimo manželství 47,1 tisíc dětí, v roce 2013 se narodilo mimo manželství 48 tisíc dětí, v roce 2014 se narodilo mimo manželství 51,3 tisíc dětí. (Český statistický úřad, ©2016)

Tabulka 2 - Děti narozené mimo manželství (2007-2014)

ROK	NAROZENÍ MIMO MANŽELSTVÍ
2007	39,5 tisíc
2008	43,5 tisíc
2009	46,0 tisíc
2010	47,2 tisíc
2011	45,4 tisíc
2012	47,1 tisíc
2013	48,0 tisíc
2014	51,3 tisíc

Tabulku podle Českého statistického úřadu sestavil autor

Když srovnáme statistická data z roku 1990 a z let 2006 - 2014 jedná se opravdu o obrovský nárůst počtu dětí narozených mimo manželství. V roce 1990 to bylo 7,9 tisíc a v roce 2014 je to už 51,3 tisíc dětí narozených mimo manželství.

2.2 Postoje k osamělému rodičovství

Postoje veřejnosti k osamělému rodičovství po roce 1989 se výrazně liší, a to co důvodu vzniku osamělého rodičovství. Jiný postoj mají obyvatelé České republiky například k rodiči, který se stal osamělým z důvodu neplánovaného těhotenství, jiný k osamělému rodiči z důvodu nefunkčního vztahu s otcem dítěte a jiný zase z důvodu, kdy se matka rozhodla dítě vychovávat sama záměrně. (Chaloupková, Soukupová, 2007)

Co se týče postojů ohledně rozvedených rodičů, je podle výzkumu (ISSP 2002 [SOU AV ČR, ISSP, 2002]) česká společnost k rozvodům stále tolerantnější. Většina společnosti (60 %) souhlasí s tvrzením, že rozvod je nejlepším řešením v případě, kdy manželé nejsou schopni řešit své manželské problémy. Pouze 33 % mužů a žen si myslí, že by se rodiče neměli rozvádět, pokud jsou v rodině děti. (Dudová, 2007)

Česká společnost více tolerantní k matkám bez partnera. Na základě výzkumu provedeného v roce 2003 přes 83 % žen a 77 % mužů usuzuje, že chce-li mít žena dítě sama bez partnera, pak by jí v této volbě neměl nikdo bránit. V roce 2005 pak 51 % žen odpovědělo

kladně na dotaz, zda by chtěla mít dítě, i pokud by ho měla vychovávat sama bez partnera. (Dudová, 2007)

Jednou z často kladených otázek ve výzkumech postojů bývá také otázka, zda dokáže jeden rodič vychovat dítě stejně dobře jako oba rodiče. V průběhu devadesátých let celkově stoupá vstřícnější postoj k výchově dítěte osamělým rodičem. Například v roce 1994 s tímto názorem souhlasilo pouze 26 % dotázaných, kdežto v roce 2002 s tímto názorem již souhlasilo 40 % dotázaných. Z důvodu, že jsou většinou osamělými rodiči matky, se také liší odpovědi mužů a žen. Například v roce 2002 s názorem, že dokáže jeden rodič vychovat dítě stejně dobře jako oba rodiče, souhlasilo 47 % žen a pouze 32 % mužů. (Chaloupková, Soukupová, 2007)

Obecně lze říci, že v České republice lidé zauímají méně konzervativní postoje k osamělému rodičovství. Jde hlavně o lidi mladší věkové skupiny, svobodné, bezdětné, lidi s maturitou nebo vyšším vzděláním. Ovšem to neznamená, že manželství ztrácí svojí hodnotu, lidé manželství stále považují za důležitý krok související se založením rodiny. To, že dochází k výraznému nárůstu mimomanželské plodnosti a osamělého rodičovství většinou lidé přisuzují obtížnosti nalézt vhodného partnera nebo nestabilitě současného manželství, které do budoucna může přinést mnohé komplikace. Existují však i rozdíly mezi názory provdaných a neprovdaných matek, které do značné míry souvisí s osobní zkušeností. Provdané matky například vidí za volbou svobodného mateřství ekonomické pohnutky matky. Matky, které jsou opravdu osamělé, uvádějí za důvod své osamělosti spíše problémy s otcem dítěte. (Chaloupková, Soukupová, 2007)

Dalo by se tedy předpokládat, že stigmatizace neúplných rodin bude postupně mizet a toto uspořádání bude „normalizováno“. Není tomu úplně tak. Veřejnost někdy prezentuje osamělé rodiče jako nedostatečně zodpovědné, nebo rodiče, kteří parazitují na sociálním systému. Další z rozšířených předpokladů je ten, že děti z neúplných rodin všestranně hůře prospívají než děti z rodin úplných. (Dudová, 2007)

Matějček (1989) uvádí, že o dětech vychovávaných pouze jedním rodičem (hlavně matkou) můžeme slyšet velmi rozdílné názory. Od názoru, že je to vždy špatné, přes názor, že to nevádí až k názoru, že mnoho úspěšných osobností bylo vychováno pouze matkami.

Podle Singlyho (1999) se v různých šetřeních lékařů a psychologů spíše nekriticky a záměrně vyhledává vztah mezi osamělostí rodičů a problémy dítěte, než například vztah mezi chudobou a problémovým chováním. Osamělí rodiče s problémy jsou také více řešeni in-

stitucemi než rodiče a děti z úplných rodin. Dochází k tzv. „nálepkování“ a častokrát dochází k vymezení sociální identity dítěte nebo mladého člověka. Sociologové se spíše snaží normativním postojům vyhnout a oproti psychologickým výstupům tvrdí, že rozhodujícím faktorem je spíše klima v rodině.

Zajímavé také je, že se ve většině výzkumů postojů objevuje fakt, že je rozdíl v tom, jak je hodnoceno nesezdané soužití z pohledu pozorovatele a jak je hodnoceno nesezdané soužití v případě vlastní zkušenosti.

2.3 Ekonomické dopady osamělého rodičovství

Hlavní problémy osamělých rodičů jsou v první řadě vysoká nezaměstnanost této sociální skupiny, komplikované možnosti kombinovat práci s rodinou a z toho, v mnoha případech, plynoucí chudoba. Možnost získat zaměstnání je pro osamělé rodiče, zvláště v regionech s vysokou nezaměstnaností velmi komplikované. Pokud práci získají, vykonávají práci za nízkou mzdu, nebo ji vykonávají v takzvané „šedé zóně“ nelegálních pracovních poměrů. Výše finanční odměny za vykonanou práci ve srovnání s ostatními skupinami obyvatel je neadekvátní (mnohdy je rodič, který pracuje na tom hůře, než rodič, který nepracuje a pobírá dávky), je výrazný nedostatek pracovních míst na zkrácený úvazek, stále přetrvává diskriminace na trhu práce (předsudky, skrytá diskriminace, apod.). Nevýhodou osamělých rodičů při vstupu na trh práce jsou ztížené podmínky k doplnění nedostatečné kvalifikace a zkušeností.

Zajištění péče o dítě jinou osobou v době zaměstnání v naší zemi prakticky neexistuje, jedinou formou této péče je mezigenerační solidarita v rodině. Citelným se stal nedostatek dostupných zařízení pro děti, zvláště tam, kde se samosprávné orgány nesystematicky zabyvaly, jimi spravovaných - dočasně nevyužitých, předškolních zařízení. Samostatnou a smutnou kapitolou problematiky osamělých rodičů je neplacení a špatná vymahatelnost výživného. Časté případy s ekonomickým dopadem na osamělé rodiče jsou upřednostnění péče o dítě před nástupem do zaměstnání a zdravotní problémy osamělého rodiče nebo dítěte.

Rozvedené matky s nezaopatřenými dětmi jsou skupinou výrazně ohroženou chudobou a nízkou životní úrovní. Přestože valná většina rozvedených matek pracuje, tak existuje řada faktorů, které jí její pracovní aktivitu v České republice komplikují. Jedná se o nižší platové ohodnocení oproti mužům, nejistější pozice na trhu práce oproti mužům, rozšíření ekonomické odpovědnosti, přítomnost dětí v domácnosti také významně omezuje čas ženy,

který má žena k dispozici pro pracovní aktivitu, dalším důvodem je (ne)dostupnost institucí, které zajišťují hlídání dětí. Žena nese plnou zodpovědnost za ekonomické zajištění rodiny a péči o děti, o kterou se nemá s kým podělit. (Dudová, 2007)

Pro osamělého rodiče je vstup na trh práce obtížný, a tím spíše, že český sociální systém a trh práce neposkytují osamělým rodičům výrazné výhody, co se týče sladění zaměstnání a péče o dítě. Jedná se hlavně o nedostatek částečných úvazků. Pokud jsou osamělí rodiče zaměstnaní, ukazuje se, že jsou daleko více ekonomicky aktivnější než například rodiče žijící v manželství nebo nesezdaném partnerství, patrně proto, že si to mohou s druhým příjmem v rodině dovolit, kdežto osamělí rodiče pracovat musí, a to hlavně z důvodu zajištění základních životních potřeb. Výzkumy upozorňují i na fakt, že v případě nízkých výdělků se nevyplácí osamělým rodičům pracovat, protože dávky, které dostávají v době ekonomické neaktivity, jsou vyšší. Také nelze u této skupiny obyvatelstva využít institutu společného zdanění nebo odpisu na manžela či manželku. Demotivující je také u osamělých rodičů přívýtělek na živnostenský list, protože rodič musí státu odvést minimální daň. Znamená to tedy, že se v určitých příjmových pásmech nevyplácí pracovat a je výhodnější zůstat na sociálních dávkách. Daňový a dávkový systém v České republice je tedy spíše demotivační a to zejména u nízkopříjmových skupin obyvatelstva, kam osamělí rodiče patří nejčastěji. (Soukupová, 2007)

Neúplné rodiny jsou považovány z hlediska životní úrovně za „ohrožené“ společenské skupiny. Dle některých výzkumů dokonce vyplývá, že ekonomická situace osamělých rodičů je mnohdy horší než situace důchodců žijících pouze ze starobních důchodů. Z tohoto důvodu musí sólo rodič vynakládat zvýšené, především výdělečné úsilí. To ovšem zvyšuje nejen jeho nejistotu, ale obírá i o čas, který by mohl věnovat dítěti (dětem). (APERIO – Společnost pro zdravé rodičovství, ©2013)

2.4 Psychologie osamělého rodičovství

Podle Matějčka (1989) je nesporné, že nejlepší předpoklady pro výchovu dětí jsou tam, kde je rodina úplná. Ale ani ta nemusí ještě nic zaručit a úplnost rodiny ještě nemusí být žádnou zárukou úspěšné výchovy a štěstí. Znamená to jen to, že výchova v neúplných rodinách je náročnější a přináší určitá úskalí, kterým se musí věnovat pozornost. Podle autora je u dětí důležité uspokojení čtyř okruhů potřeb, a to citový vztah, učení, stimulace a oblast

společenských vztahů. Pokud jsou tyto potřeby dobře uspokojeny, neměly by být děti z neúplných rodin v nevýhodě. Vše ovšem záleží na osobnosti rodiče a na pomoci okolí.

Sobotková (2001) uvádí, že může být snaha osamělého rodiče udržet rodinnou identitu, stabilitu, rodinné kompetence a pomoci dětem vyrovnat se se situací může být úspěšná. Je však potřebná vnější podpora a záleží i na osobnosti osamělého rodiče. Pominout nelze ani okolnosti, jako například zdravotní stav dítěte, či nějaký handicap.

Mimo jiné je také podstatné to, z jakého důvodu došlo k osamělosti rodiče. Vdovy, osamělí rodiče po rozvodu, svobodné matky (nikoli záměrně) většinou prožívají svoji nastalou situaci hůře, než svobodné matky, které si vybraly svoji životní dráhu záměrně. (Sobotková, 2001)

Poradenství rodinám samoživitelek/lů se výhradně zaobírá typem rodin, které vznikají z krize (ovdovění, rozvod, neplánované těhotenství). Promyšlenému mateřství žen, které se rozhodly mít a vychovávat dítě bez partnera, se poradenství velmi málo. (Sobotková, 2001)

Osamělí rodiče se setkávají s řadou problémů, z nichž pramení mnohé stresové situace. Jedná se o praktické záležitosti, jako jsou finance, domácnost nebo zaměstnání. Také osobní problémy jako emoční distres („zlý“ stres), ohrožení osobní identity a změny v sebepojetí. Zdrojem stresu jsou také vztahy. Problémové vztahy s dětmi, bývalým manželem nebo partnerem, nejistota v rýsujícím se vztahu novém. Toto vše může vyústit ve ztrátu energie, beznaděj a depresi. Rodič bývá přetížený a podrážděný, což se odráží na vztahu s dítětem (dětmi) a zpětně vede k pocitům viny, výčitkám a pochybnostem o sobě. (Sobotková, 2001)

Podle Matějčka (1989) z důvodu přílišné pracovní vytíženosti osamělého rodiče, nebo tím, že je rodič zaujat osobními problémy, může docházet k tomu, že se bude dítěti méně věnovat. Tím může být dítě z neúplné rodiny, pokud není někdo, s kým je možné se podělit o práci, starosti a radosti, ochuzeno o přísun vývojových podnětů.

Co se týče dětí osamělých rodičů, tak jsou dnes již poznatky, že se děti i přes počáteční distres s nastalou situací vyrovnávají během dvou až tří let. Jedná se ovšem o ty případy, kdy nepřetrvávají např. spory bývalých manželů nebo sabotování kontaktů s dítětem. I přes tyto potíže jsou psychologové přesvědčeni, že děti celkově lépe prospívají ve funkční rodině s jedním rodičem než ve vysoce konfliktní úplné rodině. (Sobotková, 2001)

Názory veřejnosti, že děti potřebují otce, aby měly zdravý vývoj, začaly být ověřovány až s velkým nárůstem osamělých matek. Výzkumy toto dosud nepotvrdily a tyto úvahy, které obviňují rodiče, jsou velmi zavádějící a zjednodušující. Pouhá fyzická přítomnost otce není vždy zárukou zdravého vývoje dětí. I v klasických rodinách, kde je otec přítomen, je míra jeho zapojení do socializačního procesu dítěte různá. (Sobotková, 2001)

Co se týče otců - samoživitelů, i tato skupina postupně roste. Většinou k této skutečnosti dojde v případech, kdy matka dítěte zemře, je vážně nemocná nebo rodinu opustí. Pro muže může být poměrně obtížné převzít roli matky. V povědomí společnosti je spíše zakódováno, že pečovatelskou funkci zvládá lépe matka. Není ani vyvinuta dostatečná podpůrná síť, jako by se s osamělými otci nepočítalo. (Sobotková, 2001)

Jak uvádí Matějček (1989) je osamělý otec celkem vzácností, ale přece jen se vyskytuje. Nevýhodou u osamělých mužů bezesporu je, že má k dítěti delší, méně samozřejmou a složitější cestu, protože nebyl s dítětem tak intimně sžit jako matka během těhotenství, porodu nebo porodu.

Podle Championové (In Sobotková, 2001) předpoklad, že dítě potřebuje pro svoji zdárnou identifikaci pohlavní role oba rodiče, se považuje za ideální stav. Podle autorky to ve skutečnosti spíše funguje tak, že pro dítě není důležitá kvantita rodičovství (oba rodiče), ale jeho kvalita.

Matějček (1989) zase uvádí, že pro zdravý duševní vývoj dítěte je důležité, aby vyrůstalo ve stálém a citově vřelém prostředí.

V kapitole osamělé rodičovství jsme zevrubně popsali trendy, postoje, ekonomické dopady a psychologii osamělého rodičovství. Osamělé rodičovství, neúplná rodina nebo také sólo rodič, je statisticky definováno jako domácnost tvořená pouze jedním rodičem s dítětem či dětmi. Existence osamělých rodičů není záležitostí pouze posledních desetiletí. Dříve tento status náležel svobodným matkám – ženám, které přišly většinou do jiného stavu před sňatkem. Nyní je důvodem osamělého rodičovství hlavně rozvod manželství, nebo neplánované mateřství. Dochází k legitimizaci předmanželského i mimomanželského sexu. Rozvod již není ničím neobvyklým, jak tomu bylo dříve, stejně tak jako mateřství nesezdaných žen. Společenské normy se rozvolnily, dnes je akceptováno to, co za našich praprarodičů bylo nemyslitelné. Po roce 1989 stále více párů nebo žen nespojuje rodičovství s manželstvím a dochází tak k vzestupu dětí narozených mimo tento institut. Osamělé

rodičovství se stává jedním z velmi výrazných demografických trendů s významnými sociálními dopady.

Počátkem devadesátých let celkově stoupá vstřícnější postoj k výchově dítěte osamělým rodičem. Lidé zaujímají čím dál méně konzervativní postoje k tomuto institutu. To znamená, že manželství ztrácí svoji hodnotu, lidé manželství stále považují za důležitý krok související se založením rodiny.

Dalo by se tedy předpokládat, že stigmatizace neúplných rodin bude postupně mizet. Není tomu úplně tak. Společnost někdy prezentuje osamělé rodiče jako nedostatečně zodpovědné, nebo rodiče, kteří zneužívají sociální systém.

Osamělí rodiče s nezaopatřenými dětmi jsou skupinou ohroženou nízkou životní úrovní. Pro osamělého rodiče je návrat na trh práce většinou obtížný. Český sociální systém a trh práce neposkytují sólo rodičům výrazné výhody, co se týče sladění zaměstnání a péče o dítě. Daňový a dávkový systém v České republice je spíše demotivační a to zejména u nízkopříjmových skupin obyvatelstva, kam osamělí rodiče patří nejčastěji. Z tohoto důvodu musí sólo rodič vynakládat zvýšené výdělečné úsilí na materiální zabezpečení rodiny a uspokojení potřeb dětí. Pokud jsou tyto potřeby dobře uspokojeny, nejsou děti z neúplných rodin v nevýhodě.

Postupně roste skupina otců - samoživitelů. Není doloženo, že osamělý otec si v této roli počíná hůře, než osamělá matka. Není důležitá kvantita rodičovství (oba rodiče), ale jeho kvalita.

3 POMOC OSAMĚLÝM RODIČŮM

Sociální pomoc rodinám, tedy i v našem případě rodinám osamělých rodičů, není oblastí, která by se dotýkala pouze pár jednotlivců, ale oblastí, která se dotýká většiny populace. To jak se do této oblasti zapojuje stát, záleží na jeho rodinné politice, která je ovlivněna řadou faktorů. Mezi tyto faktory patří například historie daného státu, sociální či ekonomické faktory a v neposlední řadě také politika státu. (APERIO – Společnost pro zdravé rodičovství, ©2013)

V České republice jsou osamělí, nebo jak je někdy uváděno sólo rodiče, v některých případech zohledňováni. Z pohledu českého státu je za osamělého rodiče považován rodič, který je svobodný, ovdovělý, rozvedený a který nežije s druhem nebo družkou a nežije ani v registrovaném partnerství.

Případy, kde je sólo rodič v ČR zohledněn:

Ošetřovné - doba poskytování ošetřovného je v případě úplné rodiny 9 kalendářních dní, u osamělého rodiče činí nejdéle 16 kalendářních dní.

Vyslání na pracovní cestu, přeložení - zaměstnaný osamělý rodič s dítětem (dětmi) do 15 let smí být vyslán mimo obvod obce svého pracoviště nebo bydliště pouze se svým souhlasem. Přeložení je možné pouze na základě žádosti osamělého rodiče. U úplné rodiny pouze do 8 let.

Ochrana soukromí osamělých rodičů - zaměstnavatel mimo jiné nesmí zjišťovat při ucházení se o zaměstnání, zda je osoba samoživitel/ka, či nikoliv. (APERIO – Společnost pro zdravé rodičovství, ©2016)

3.1 Historický exkurz

Pomoc znevýhodněným skupinám obyvatel existovala již v římském státě, který zasahoval do rodinných záležitostí, poskytoval městům chléb a hry. Ve středověku však křesťanská církev protestovala proti zásahu státu v této oblasti, protože považovala rodinný život za svoji sféru působnosti. V moderní společnosti ovšem stát opět přebírá svoji dřívější roli. Pomoc je zaměřena především na jednotlivce, a to hlavně proto, že mzdy se vyplácejí ženám a mužům zvlášť. Jednotlivec, dokonce i žena s dětmi, může přežít nezávisle, ačkoli se tím osamělý rodič dostává do nižší příjmové skupiny, než osoby žijící s partnerem. Čím dál více se také objevuje skutečnost, že až tři čtvrtiny nepřítomných rodičů (většinou mužů),

kterí nežijí s dětmi ve společné domácnosti, nepřispívají na výživu svých dětí. S touto situací se potýká většina vyspělých zemí. Ženy s dětmi byly opouštěny vždy, není to žádný nový fenomén, ovšem dříve pomáhali hlavně příbuzní. Nevýhodou současné nukleární rodiny je fakt, že od příbuzných žijících odděleně je očekávána menší pomoc, než jak tomu bylo například v tradiční společnosti. To platí ovšem i pro stáří. Nezávislost je vykoupena menší pomocí. V dřívějších dobách se předpokládalo, že rodinu zajistí otec, to v současné době neplatí a v posledních letech největší břemeno za osamělé rodiče nese stát (Goody, 2006)

Podle Tomeše (2014) současné sociální právo navazuje na antické právo (zamezení dlužnímu otroctví) a na chudinské právo ve středověku (veřejným zasahováním byla upravována chudinská péče), které nahradilo církevní pomoc a od 1. světové války má podobu souhrnné sociální péče.

Autoři Rákosník, Tomeš (2014) dále uvádějí, že na chudinské právo navazovalo správní právo (1868), které upravovalo pravidla veřejnosprávní administrativy a plnilo dvě funkce, a to funkci mocenskou a služební.

Původně bylo sociální právo zaměřeno pouze na chudinskou péči, ale vzhledem k tomu, že s rozvojem tržních ekonomiky docházelo k sociálnímu ohrožení i u obchodníků a řemeslníků, tak se začalo rozšiřovat i na ně (Tomeš 2014).

Jak uvádí Peschke (In Tomeš, 2014) od 19. století nastupuje veřejné právo zavedením sociálního pojištění.

V České socialistické republice (ČSR) v roce 1918 vzniká ministerstvo sociální péče (v současnosti MPSV). Pojem sociální péče získává za 2. světové války širší obsah. Dochází ke vzniku národního pojištění se sociální podporou jako sociální sítí a sociálními službami. V roce 1948 je právo občana na podporu od státu zakotveno v uceleném souboru právních norem na ochranu lidských práv, jehož základem je Charta OSN a Všeobecná deklarace lidských práv. Tato deklarace ovšem není závaznou právní normou, jedná se o politickou dohodu, ze které vycházejí další mezinárodní právní ujednání. (Tomeš 2014)

Jak uvádí Rákosník (In Tomeš, 2014), v souvislosti s komunistickými reformami se u nás v letech 1954-1964 rozšiřuje pojem „sociální zabezpečení“.

V současné Evropě sociální právo zahrnuje jak práva obligatorní (právo na podporu, služby a ochranu ze zákona s povinností pojistit se), tak práva fakultativní (možnost požádat o

služby a podporu v hmotné nouzi). Zahrnuje veškerý veřejnoprávní zásah ve prospěch vzdělání, zdraví, výdělečné činnosti, sociální pomoci, sociální potřeby a sociálních služeb. (Tomeš, 2014)

3.2 Osamělí rodiče v současném sociálním systému ČR

Osamělí rodiče v České republice mají problémy srovnatelné jako osamělí rodiče v jiných zemích, liší se jen mírou podpory a pomoci ze strany jednotlivých států (APERIO – Společnost pro zdravé rodičovství, ©2013).

Jak uvádí Tomeš (2014), v rámci rodinné politiky ČR je určitá pomoc poskytována prostřednictvím dávek státní sociální podpory (rodičovský příspěvek, přídavek na dítě, příspěvek na bydlení, porodné, pohřebné), ze systému nemocenského pojištění prostřednictvím krátkodobé dávky, a to ošetřovného a ze systému důchodového pojištění jde o dlouhodobé finanční zajištění při ztrátě živitele (sirotčí důchod, vdovský důchod, vdovecký důchod).

Dosáhnout na státní dávky není v současnosti zdaleka tak snadné jak bylo například v 90. letech. Ne všechny osamělé matky splní zákonné podmínky. Podle zákona o státní sociální podpoře č. 117/1995 Sb., ve znění pozdějších předpisů, pro přiznání nároku na dávku přídavek na dítě je nutné, aby měl samoživitel nižší příjem než 2,4 násobek životního minima. Pokud má osamělý rodič příjem vyšší, nárok na dávky nemá. Nejčastěji, v závislosti na výši příjmu, dosáhne osamělý rodič na přídavek na dítě a příspěvek na bydlení.

Česká republika v současnosti nabízí osamělým rodičům v rámci systému sociálního zabezpečení pouze tu výhodu, že se u osamělého zaměstnance, který má v trvalé péči alespoň jedno dítě do 16 let, které neukončilo povinnou docházku, vyplácí v rámci nemocenského pojištění ošetřovné, kde je podpůrná doba v délce 16 kalendářních dnů, oproti 9 standardním dnům u zaměstnance z úplné rodiny. (Zákon o nemocenském pojištění č. 187/2006 Sb., ve znění pozdějších předpisů)

Co se týče pracovního práva i nemocenského, ještě do 31. 12. 2006 platila pro osamělé matky delší mateřská dovolená spolu s matkami, které porodily zároveň dvě nebo více dětí, a to v délce 37 týdnů. Ovšem v souvislosti s účinností nového zákoníku práce byly předpisem č. 262/2006 Sb., od 1. 1. 2007 osamělé zaměstnankyně vypuštěny z okruhu matek s delší mateřskou dovolenou a délka mateřské dovolené činí 28 týdnů stejně jako u matek z úplné rodiny.

Podle zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů, ovdovělý rodič a osiřelé dítě mají nárok na pozůstalostní dávky, které jsou v České republice dávkami důchodového pojištění. Jedná se o vdovský, vdovecký nebo sirotčí důchod.

Další částečnou pomocí je podle zákona č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů, daňové zvýhodnění poskytované pracujícím rodičům na jejich nezaopatřené děti. Pokud osamělý rodič pracuje, může využít možnosti daňového zvýhodnění na každé dítě ve výši 1 117,- Kč měsíčně, který je stanoven fixně. V případě, že je vypočtená daň nižší než daňové zvýhodnění, má osamělý rodič nárok na daňový bonus. Pokud se jedná o daňové zvýhodnění vyživovaného dítěte, které je držitelem průkazu ZTP/P, jedná se o částku dvojnásobnou.

Další finanční podporou pro osamělé rodiče bývá podle zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, výživné, které určuje soud. Označuje finanční částku, kterou povinná osoba zajišťuje výživu oprávněné osoby. Většinou se platí v pravidelných měsíčních splátkách.

Český sociální systém neúplné rodiny sice zcela neopomíjí, ale zaměřuje se na ně pouze v případech, pokud se jejich příjmy pohybují okolo životního minima. (Soukupová, 2007)

Životní minimum upravuje zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů. Jedná se o minimální hranici příjmů fyzických osob k zajištění základních osobních potřeb a výživy. Podle § 2 a 3 tohoto zákona činí částka pro jednotlivce 3 410 Kč, pro první osobu v domácnosti 3 140 Kč, pro druhou a další osobu v domácnosti, která není nezaopatřeným dítětem 2 830 Kč, pro nezaopatřené dítě ve věku do 6 let 1 740 Kč, od 6 do 15 let 2 140 Kč a od 15 až do 26 let 2 450 Kč.

V zákoně č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů, se uvádí, že *za nezaopatřené dítě se považuje dítě do skončení povinné školní docházky, a poté, nejdéle však do 26. roku věku.*

Postavení skutečných samoživitelek je v České republice velice ekonomicky obtížné, hlavně tehdy, pokud si z důvodu péče o nezaopatřené dítě nemohou dovolit chodit do zaměstnání (Soukupová, 2007).

Pokud je osamělý rodič ekonomicky aktivní, český sociální systém tohoto rodiče nijak zvlášť nezohledňuje. V případě, že tento rodič „dosáhne“ na dávky státní sociální podpory jako je přídavek na dítě, rodičovský příspěvek nebo příspěvek na bydlení, většinou ani

nepokryjí minimální potřeby takovéto rodiny vzhledem k cenám za bydlení a nákladům na výchovu dětí, které se neustále zvyšují. (Dudová, 2007)

Rodinná politika v České republice je zaměřena na pomoc rodinám při výkonu jejich přirozených funkcí, nikoli na přebírání rolí rodičů či zasahování do vnitřního života rodin (Ministerstvo práce a sociálních věcí, ©2013).

3.3 Pomoc neziskových institucí

V České republice chybí neziskové organizace, které by se zaměřovaly komplexně na pomoc osamělým rodičům, jako jsou například ve Velké Británii nebo v Irsku. Instituce, které se oblastí sólo rodičovství nebo neúplných rodin v ČR zabývají, jsou například:

APERIO – Společnost pro zdravé rodičovství (občanské sdružení). Toto sdružení pomáhá veřejnosti porozumět rodičům a jejich potřebám, pomáhá rodičům vyrovnat se s měnícími se nároky dětí i společnosti, vytvářet podmínky pro zdravé rodičovství, vytvářet v rodinách zázemí a bezpečí apod. (Aperio, ©2001-2016).

Sólo rodiče: občanské sdružení provozující web. Tento web se zabývá postavením osamělých rodičů na trhu práce, zaměřuje se na ty, kteří s těmito rodiči pracují (úřady, zaměstnavatele, neziskové organizace) a dále na ty, kteří mohou jejich životní situaci ovlivnit (tvůrci/kyně politik, územní samosprávy). Dále mapuje úspěšné strategie ze zahraničí a snaží se o jejich propagace v ČR. A samozřejmě jeho cílem jsou samotní rodiče samozivitelé/ky. (Sólo rodiče, ©2016)

Další neziskovou organizací je RATOLEST BRNO, z.s. Posláním tohoto občanského sdružení je mimo jiné pomáhat mladým lidem a rodinám řešit jejich nepříznivou životní situaci anebo jí předcházet tak, aby měli rovné šance žít kvalitní život a začlenit se do společnosti (RATOLEST BRNO, z.s., [b.r.]).

Národní centrum pro rodinu je další neziskovou organizací, která se zabývá rodinou, a to konkrétně tím, že se snaží přinášet zahraniční zkušenosti z oblasti rodinné politiky, poskytuje konkrétní nabídky pro rodiny, pomáhá vytvářet pro rodinné klima ve společnosti, angažuje se jako informační a koordinační centrum pro rodinu, navazuje kontakty se zahraničními institucemi, které se zabývají rodinnou tematikou. Bylo založeno Českou biskupskou konferencí. (Národní centrum pro rodinu, ©2012)

Kapitolu pomoc osamělým rodičům jsme zpracovali z pohledu historických souvislostí, současného sociálního systému České republiky a činnosti neziskových institucí.

Do této oblasti se zapojuje stát se svojí rodinnou politikou. Rodinná politika je ovlivněna řadou faktorů, mezi které patří historie státu, sociální a ekonomické faktory a sociální politika státu. Z pohledu českého státu je za osamělého rodiče považován rodič, který je svobodný, ovdovělý, rozvedený a který nežije s druhem nebo družkou, a který nežije ani v registrovaném partnerství. Sólo rodič je v České republice zohledněn oproti zbytku společnosti pouze dobou ošetrovného, ochranou při vysílání na pracovní cesty a přeložení v zaměstnání a ochranou osobních údajů. Uvedené zvýhodnění je z hlediska sociální politiky státu marginální.

Pomoc znevýhodněným skupinám obyvatel existovala již od starověku. Státní útvary běžně zasahovaly do rodinných záležitostí. Rodinný život ve středověku spadal do působnosti církve. V moderní společnosti ovšem stát opět přebírá svoji dřívější roli. Pomoc je zaměřena především na jednotlivce. V dřívějších dobách se předpokládalo, že rodinu zajistí otec, to v současné době neplatí a v posledních letech největší břemeno za osamělé rodiče nese stát. Od počátku padesátých let byla veškerá sociální politika v rukou státu, dokonce přebírala i role, které výhradně spadaly do kompetence rodiny. Před rokem 1989 byla rodinná sociální politika politikou spíše redistributivní a občan měl právo na sociální pomoc od státu. V současnosti, vzhledem k demografickým, politickým a ekonomickým změnám se stát snaží o dosažení rovnováhy ve veřejných financích, což se dotýká i sociální politiky země. Postupně došlo k přeorientování na tržní rodinnou politiku, dochází k cílenosti dávek a k poklesu jejich štedrosti.

Právní úprava poskytování sociálních dávek v České republice osamělost rodiče nezohledňuje. Jedinou výjimkou je ošetrovné, kde proti ostatním skupinám společnosti je podpůrná doba navýšena. Další finanční podporou pro osamělé rodiče bývá výživné, které určuje soud. Český sociální systém neúplné rodiny sice zcela neopomíjí, ale zaměřuje se na ně pouze v případech, pokud se jejich příjmy pohybují okolo životního minima. Postavení skutečných osamělých rodičů je v České republice velice ekonomicky obtížné, hlavně tehdy pokud si z důvodu péče o nezaopatřené dítě nemohou dovolit chodit do zaměstnání. Pokud je osamělý rodič ekonomicky aktivní, český sociální systém tohoto rodiče nijak zvlášť nezohledňuje.

V České republice chybí neziskové organizace, které by se zaměřovaly komplexně na pomoc osamělým rodičům.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 METODOLOGIE VÝZKUMU

Základním impulzem pro realizaci uskutečněného výzkumného šetření byla potřeba zjistit pohledy české společnosti na současné společenské postavení osamělého rodiče. Tento projekt empirického (kvalitativně orientovaného) sociologického výzkumu hodnotí pohledy na společenské postavení osamělého rodiče v českém společenském kontextu. Ve vědeckých pojednáních, odborné literatuře a případných výzkumech se objevují různá pozorování a zjišťování sociálního statusu = společenského postavení, většinou osamělé matky samoživitelky (společenského postavení ženy). Málo pozornosti se však věnuje skutečnosti, jak sám osamělý rodič (matka, otec) vnímá své společenské postavení v současné české společnosti. Výzkum, uskutečněný v rámci této bakalářské práce, je zaměřen na speciální – stále ještě jakoby „utajovanou“ - společenskou skupinu občanů. Shrnuje a vyhodnocuje subjektivní pocity, stanoviska a sebehodnocení informantů - osamělých rodičů hodnotících svůj sociální status = společenské postavení. Téma bakalářské práce zahrnuje postavení osamělého rodiče v současném českém společenském kontextu a nese název **Postavení osamělého rodiče v České republice po roce 1989**. Proto její praktická část zkoumá, jak osamělý rodič subjektivně vnímá své postavení ve společnosti. Pro účely výzkumu je za osamělého rodiče považován klasický osamělý rodič, **kde členy neúplné rodiny jsou pouze jeden rodič a dítě (resp. děti)**.

Metodologická část výzkumu je kvalitativně zaměřena. Vzhledem k cílené orientaci na osamělé rodiče, kdy je zkoumán subjektivní pohled na úroveň jejich společenského postavení, byla proto zvolena kvalitativní metoda výzkumného procesu, která nejlépe zhodnotí terénní práci a přímý kontakt s informanty. Tento kontakt zajišťuje podrobný popis a soustředěný vhled do zkoumané problematiky, protože je získán v přirozeném prostředí informantů. To je hlavní výhoda metody, která se snaží lépe porozumět zkoumanému problému, zjišťovaným jevům a smyslu poskytovaných odpovědí.

V praktické části výzkumu jsou kategorizovány cíl výzkumu, výzkumný vzorek informantů s objasněním jeho výběru a výzkumné metody. Dále výzkum zahrnuje průběh sběru dat formou hloubkového rozhovoru, způsob zpracování dat, jejich interpretaci a další fakta zjištěná během výzkumu. Nezbytným výsledkem výzkumu jsou doporučení pro praxi.

4.1 Výzkumné cíle

Hlavním cílem výzkumu je prozkoumat a zjistit, jak klasický osamělý rodič, kde členy neúplné rodiny tvoří pouze jeden rodič a nezaopatřené dítě (resp. děti), **subjektivně vnímá** své společenské postavení v současném českém prostředí.

Klíčová koncepce výzkumu zahrnuje:

- výhradně speciální typ rodiny, kdy základní ("jádrovou") rodinu tvoří **neúplná rodina** s jedním rodičem a jeho dětmi,
- neúplná rodina, kdy o dítě pečují střídavě oba rodiče. Pro účely výzkumu je důležité, aby intervaly, v jakých ke střídání dochází, byly do několika týdnů, případně i delší.

Výzkum nezahrnuje:

- osamělého rodiče s dítětem (dětmi) a s druhým rodičem, podílejícím se na výchově vzdáleně, hlavně alimentálně,
- osamělého rodiče ve společné domácnosti s dalšími příbuznými.

Výzkum je založen na výsledcích bezprostřední verbální komunikace s informanty a představuje subjektivní pohled zkoumaných osamělých rodičů na jejich společenské postavení v současném českém prostředí a je prováděn formou hloubkového rozhovoru. U vědomí složité problematiky osamělého rodičovství, není cílem zpracovat dané téma co nejpodrobněji. Problém je společensky aktuální. Empirické šetření pomocí rozhovorů pomáhá shromáždit podkladový materiál, jehož zpracováním lze získat aktuální interpretaci současného sociálního statusu = společenského postavení osamělého rodiče. Inspirací pro realizaci polo-strukturovaného rozhovoru byla analýza postavení sólo rodičů ve Velké Británii, Irsku, Slovensku a v České republice s názvem „Sami na děti, sami na vše ostatní?“, v rámci projektu „Rodiče samoživitelé/ky a trh práce“ od společnosti Aperio – Společnost pro zdravé rodičovství, o.s., realizovaná k 31. 7. 2013 a doplněná k 30. 11. 2013.

Těžištěm bakalářské práce - hlavním výzkumným cílem - je zjištění, **jak osamělí rodiče vnímají svůj současný sociální status = společenské postavení**. Předpokládá se hlubší zkoumání zkušeností a názorů na problematiku osamělého rodičovství u čtyř až šesti konkrétních sólo rodičů. Jedná se o výzkumný problém popisný i vztahový. V souvislosti s hlavním výzkumným cílem jsou stanoveny dílčí výzkumné cíle a výzkumné otázky, které pomohou získat podrobný popis a soustředěný vhled do zkoumané problematiky:

Dílčí výzkumné cíle:

1. Zda jsou rozdílné názory osamělých rodičů na vnímání jejich společenského postavení? (je mi to jedno, je to pro mě důležité, je to pro mě zásadní)
2. Zda se názory osamělých rodičů na jejich společenské postavení liší z hlediska počtu vychovávaných nezaopatřených dětí? (jedno, dvě, vícedětné)
3. Zda se názory osamělých rodičů liší podle toho, z jakého rodinného prostředí pochází? (z rodiny úplné, neúplné, vícegenerační)
4. Zda se názory osamělých rodičů na společenské postavení liší z hlediska zaměstnání, profese a pracovní pozice v dané profesi? (nezaměstnaný, zaměstnanec v dělnické profesi, odborný pracovník, manažer, svobodné povolání, podnikatel...)
5. Které atributy společenského postavení vnímají osamělí rodiče jako hlavní? (dosažené vzdělání, oblečení, auto, bydlení, dovolená...)

4.2 Výzkumné otázky**Základní výzkumná otázka (ZVO):**

Jak ze své pozice vnímáte společenské postavení osamělého rodiče?

Specifické výzkumné otázky (SVO):

1. Jak vnímáte svoje postavení z pozice osamělého rodiče?
2. V čem spatřujete výhody a v čem nevýhody neúplné rodiny a jak zvládáte péči o nezaopatřené dítě?
3. Jak prostředí rodiny, ze které pocházíte, ovlivnilo a nadále ovlivňuje skutečnost, že jste osamělý rodič?
4. Jaký vliv má skutečnost, že jste osamělý rodič, na pracovní, mimopracovní a širší rodinné kontakty, jaké máte možnosti a schopnosti kombinovat práci a rodinu?
5. Jak hodnotíte svoji životní úroveň - finanční zázemí, vybavení domácnosti, bydlení, možnosti rekreace apod., jak ovlivňuje materiální situace rodiny vaše společenské postavení?

Doplňující otázky (DO):

1.
  - Co způsobilo vaši situaci osamělého rodiče?

- Jak se cítíte v roli osamělého rodiče?
- Které, dle vašeho názoru, jsou největší problémy osamělého rodiče?

2.

- V čem vidíte společenské zvýhodnění a v čem znevýhodnění neúplné rodiny a jak se tato skutečnost odráží v možnostech péče o dítě/děti?
- Podílí se ještě jiné osoby na výchově vašeho dítěte, pokud ano jakým způsobem?
- Jak zvládáte domácnost a co vám nejvíce chybí?

3.

- Jaké jsou postoje členů rozšířené rodiny (rodiče, prarodiče, sourozenci, tety, bratřenci apod.) k situaci, že žijete v neúplné rodině?
- Jak hodnotíte rodinné prostředí, ze kterého pocházíte a jak ovlivnilo skutečnost, že se nacházíte v situaci osamělého rodiče?
- Kdo byl hlavou této rodiny, kdo měl váš největší respekt a úctu, kdo byl pro vás vzorem?

4.

- Jakým způsobem se Vám daří harmonizovat váš profesní život s životem osobním?
- Jaké máte přátele, jak se k vám chovají po změně vašeho společenského postavení?
- Kdo a jak vám pomáhá a radí v otázkách práce a rodiny?

5.

- Jak a v čem změnila role osamělého rodiče vaši životní úroveň?
- Jak hodnotíte své finanční příjmy a co děláte pro to, aby se jejich úroveň přiblížila vašim představám?
- Jak hodnotíte postoje státu k osamělým rodičům a jejich potřebám?

4.3 Strategie výzkumu

S přihlédnutím na téma bakalářské práce a na cíl, tj. zjistit pohled osamělých rodičů na jejich současný sociální status = společenské postavení, bylo zvoleno kvalitativní pojetí výzkumného šetření. V rámci empirického kvalitativně orientovaného výzkumu je formulován zásadní problém: Jak osamělí rodiče vnímají své společenské postavení, ptáme se tedy na jejich subjektivní pocity. Kvalitativní výzkum nám v tomto případě pomáhá získat

podrobný popis zkoumaného jevu a soustředěný vhled do zkoumané problematiky. Umožňuje nám analýzu společenského postavení sólo rodičů v České republice v jejich přirozeném prostředí, ve kterém se každodenně zkoumané jevy odehrávají.

Při takto realizované metodě výzkumu jsme v přímém styku s informanty, což umožňuje co nejhlubší poznání zkoumaných skutečností. Podle Švaříčka, Šed'ové (2007) je kvalitativní přístup k výzkumu procesem zkoumání jevů a problémů v autentickém prostředí s cílem získat komplexní pohled na tyto jevy. Kvalitativní výzkum s pomocí polostrukturovaných rozhovorů (hloubkové interview) odhaluje skutečnosti, jak informanti chápou, intenzivně prožívají a tím i vytváří sociální realitu. Negativem kvalitativního výzkumu je jeho časová náročnost, jak pro výzkumníka, tak pro informanty. Důležitá i zajímavá je možnost retrospektivity rozhovoru, na jejímž základě je možné přeformulovat, či doplňovat otázky. Jedná se o způsob sběru dat nahráváním na diktafon, přepis audionahrávky rozhovoru do písemné podoby a její následnou analýzu. Tyto operace zabírají u jednoho rozhovoru až několik hodin. Nevýhodou je rovněž častá neochota sdílet některé informace ze soukromí informantů. (Hendl, 2005)

Navíc byla použita metoda introspekce - kognitivní výzkumná metoda (Plháková, 2004). Využití vlastních zkušeností osamělého rodiče, které autorka BP zpracovala metodou pozorování vlastních vnitřních prožitků, pozitivní sebereflexí.

4.4 Výzkumný soubor

Výzkumný vzorek informantů byl v přípravě výzkumu vybrán metodou záměrného výběru. Na základě dlouholeté profesní činnosti autorky bakalářské práce (22 let praxe odborného referenta v oblasti státní sociální podpory) byl postupně cíleně vybrán reprezentativní vzorek informantů - osamělých rodičů. Při kvalitativní metodě podle Švaříčka, Šed'ové (2007) je výzkumný soubor konstruován záměrně a vytváříme jej s ohledem na náš výzkumný problém. Vzorek informantů se plynule rozšířil metodou „**sněhové koule**“. Nové kontakty byly získány procesem postupného nominování osobami, které již ve výběrovém souboru byly zařazeny. Základním souborem jsou domácnosti rodin s minimálně jedním nezaopatřeným dítětem. Výběrový soubor vznikl cíleným vyhledáváním informantů a postupným nabalováním nominantů, kteří měli zájem na výzkumu se aktivně podílet. Miovský (2006) uvádí, že záměrným výběrem výzkumného souboru označujeme takový přístup, kdy cíleně vybíráme informanty podle jejich určitých vlastností. Metodou sběru dat byl

zvolen polo-strukturovaný hloubkový rozhovor. V předvýzkumu byl uskutečněn jeden rozhovor se sólo rodičem. Tento rozhovor byl následně přeformulován, některé otázky rozšířeny a přehodnoceny.

Postupně bylo osloveno v období od listopadu 2015 do února 2016 celkem 10 žen a 2 muži, kteří ve většině využívali různé sociální příspěvky a služby. Někteří i přes počáteční souhlas nakonec odstoupili od spolupráce na výzkumu.

Tabulka 3 - Základní údaje o informantech

Rozhovor č.	Informant	Věk	Děti počet	Děti věk	Nejvyšší ukončené vzdělání	Zaměstnání	Stav
I.	Lenka (L)	31	1	11 měs.	OSŠ	zdravotnice na MD	svobodná
II.	Jana (J)	45	2	15 a 21 r.	SOU	kuchařka	rozvedená
III.	Marta (M)	68	1	28 r.	UŠ	pracující důchodkyně	rozvedená
IV.	Tomáš (To)	50	1	10 r.	SOU	umělec	rozvedený
V.	Jiřina (Ji)	45	1	8 r.	VŠ	učitelka na I. stupni ZŠ	svobodná
intr. náhled	Autorka BP (A)	44	1	7 r.	OSŠ	do 31.8.2015 - referentka na SSP, od 1.9.2015 - vychovatelka na DM	svobodná

Zájem o spolupráci mělo nakonec 5 informantů. Každý informant byl seznámen s tím, že veškeré informace budou použity výhradně pro bakalářskou práci, že bude zachována anonymita a důvěrnost, což za důležité pokládají i Švaříček, Šedřová (2007). Před zahájením výzkumu, již ve fázi výběru výzkumného souboru, byl každý z informantů seznámen s výzkumným cílem a dílčími výzkumnými otázkami s upozorněním, že nemusí odpovídat na otázky, které jim budou nepříjemné.

4.5 Metoda sběru dat

Pro sběr dat bylo pro výzkumné šetření použito metody polo-strukturovaného rozhovoru. Podle Švaříčka, Šedřové (2007) je rozhovor nejčastější používanou metodou sběru dat v kvalitativním výzkumu, označuje se jako **hloubkový rozhovor** (hloubkové interview). Hloubkovým rozhovorem byli zkoumáni členové určité speciální sociální skupiny občanů v autentickém prostředí s cílem získat empatie - porozumění emocím a motivům druhého člověka - pro jednání v jednotlivých situacích. Na začátku výzkumu bylo vybráno závazné

téma, stanoven hlavní výzkumný cíl (HVC), dílčí výzkumné cíle (DVC) a určena základní výzkumná otázka (ZVO). Součástí přípravy na rozhovor bylo vytvoření schématu, kde (ZVO) byla rozložena na specifické výzkumné otázky (SVO) a ty dále rozloženy do otázek doplňujících (DO), pyramidový model Švaříček, Šed'ová a kol. (2007). Otázky byly modifikovány a doplňovány v průběhu výzkumu, během sběru dat. Z tohoto důvodu se někdy kvalitativní výzkum považuje za emergentní, neboli pružný typ výzkumu, reagující na dosavadní výsledky výzkumu (Hendl, 2005). Dle vývoje rozhovoru se vynořovaly otázky nové kvality a docházelo k novým rozhodnutím, jak upravit strategii výzkumu a pokračovat ve sběru dat. V průběhu rozhovoru byly používány různé strategie, měněn styl otázek a jejich pořadí. Doplňující otázky byly velice přínosné. Podávaly nové důležité informace, které zkoumaný problém lépe rozkryly a umožnily ho správně pochopit. Výhoda otevřených otázek oproti např. dotazníku je v tom, že jimi lze lépe chápat názory jiných lidí, aniž bychom byli usměrňováni přesně danými položkami formuláře. Otevřené otázky přirozeně podněcují informanty, aby hovořili spontánně a bez zábran. Hlubkový rozhovor lze definovat jako *nestandardizované dotazování jednoho účastníka výzkumu zpravidla jedním badatelem pomocí několika otevřených otázek* (Švaříček, Šed'ová, 2007, s. 159). Důležitost doplňujících otázek se často potvrdila během rozhovorů, kdy se informant odklonil od tématu, což se někdy jeví jako nevýhoda kvalitativního výzkumu. Stejně tak byly používány v případech, kdy byl přirozený rozhovor narušen nahráváním dat. Kladené podotázky sloužily k rozvíjení rozhovoru a daly informantům co nejširší prostor pro jejich odpovědi. Během výzkumu byly nejen kladeny otázky a získávány odpovědi, velmi důležité bylo aktivní naslouchání a pozorování chování informanta, jeho neverbálních sdělení. Miovský (2006, s. 156), *při citlivém a kvalitním spojení odpovědi a pozorování chování dotazovaných lze z výzkumu vytěžit maximum.*

4.5.1 Příprava rozhovoru

Přípravu na rozhovor nemůžeme podceňovat. Miovský (2006), Švaříček, Šed'ová (2007) upozorňují na náročnější technickou přípravu k polo-strukturovanému rozhovoru. Nemůžeme spoléhat na to, že během rozhovoru nás vždy napadne, na co se ptát. Rovněž pozorování chování informanta určuje formulaci otázky a hloubku vhledu do zkoumané problematiky (Švaříček, Šed'ová, 2007). Závazné téma **Postavení osamělého rodiče v České republice po roce 1989** nastínilo specifické okruhy otázek, které se staly východiskem výzkumu.

Specifické okruhy otázek (SOO):**I. okruh: Jak vnímáte svoje postavení ve společnosti z pohledu osamělého rodiče?**

- Lhostejný postoj k okolí, postoje okolí důležité, okolní názory zásadní.

II. okruh: V čem spatřujete výhody a v čem nevýhody osamělého rodičovství?

- Svoboda v rozhodování, samostatnost a nezávislost, využití volného času, zdroje příjmů, problémy v práci, náročnost situace.

III. okruh: Ovlivnilo prostředí rodiny, ze které pocházíte, skutečnost, že jste osamělý rodič?

- Lhostejný postoj, ambivalentní pocity, emoční zátěže, komplexy.

IV. okruh: Jaký vliv má skutečnost, že jste osamělý rodič, na pracovní, mimopracovní a širší rodinné kontakty?

- Ztráty kontaktů, nové kontakty, míra frustrace, obranné reakce, averze, slučitelnost zaměstnání a péče o rodinu, obava z budoucnosti.

V. okruh: Jak hodnotíte svoji životní úroveň - ovlivňuje materiální situace rodiny vaše společenské postavení?

- Srovnávání s okolím, proměny v čase, hodnotový systém, sebeúcta, očekávání, ingerence státu.

4.6 Průběh výzkumu

Každý potenciaální informant byl osloven zvlášť a v dostatečném časovém předstihu. Rozhovorům předcházela telefonická, případně elektronická komunikace. Informanti byli již při prvním telefonickém kontaktu předem seznámeni se základní výzkumnou otázkou a některými specifickými výzkumnými otázkami, které bude rozhovor obsahovat. Tak jim byl vytvořen prostor k porozumění otázce, promyšlení vlastních postojů a názorů na danou problematiku. Šlo také o pokus předem eliminovat stres z prvního osobního kontaktu s výzkumníkem (co po mě bude chtít?), aby hovořili spontánně a bez zábrán (v medicíně syndrom bílého pláště - úzkost, obavy, nervozita). S menším časovým odstupem byli informanti znovu osloveni a požádáni o výzkumný rozhovor. Byla domluvena doba a místo

uskutečnění rozhovoru. Před návštěvou informantů byly připraveny otázky, které budou informantům položeny. Výzkumné otázky jsou uvedeny v kapitole 4.2 bakalářské práce. Bližší informace o rozhovoru byly informantům sděleny až při osobním setkání. Na formálním začátku rozhovoru byli informanti seznámeni s jeho předpokládaným průběhem a byl získán souhlas s použitím získaných dat pro účely bakalářské práce. Zároveň byli ujištěni, že rozhovor bude anonymní a při zpracování dat budou jejich reálná jména nahrazena křestními jmény, nebo pseudonymy. Informant si mohl pseudonym sám navrhnout. Jedná se o techniku zpracování hloubkového rozhovoru nazývanou anonymizace dat Švaříček, Šed'ová (2007).

Maximální předpokládaná délka rozhovoru byla stanovena na 60 minut. Jednotlivé rozhovory skutečně trvaly v průměru 30 až 60 minut.

Informanti byli požádáni o předběžný souhlas k nahrávání rozhovorů na diktafon. Všichni souhlasili, což potvrdili v úvodu audionahrávky. Souhlas se zvukovým záznamem dával tazateli možnosti pro pozorování neverbálních součástí rozhovoru (dlouhé pomlky, smích, zvýšení či ztišení hlasu a podobně), které bylo zapsáno do přepisu rozhovoru okamžitě po skončení rozhovoru, aby nedošlo ke zkreslení získaných informací.

Většina rozhovorů byla prováděna v bytě informanta. Byla tak získána možnost nahlédnout do přirozeného prostředí účastníka výzkumu. Jeden rozhovor se odehrával ne přímo v domácnosti informanta, ale v závodní kuchyni v zaměstnání, kdy pracoviště bylo mimo provoz.

Informanti si sami zvolili dobu a místo uskutečnění rozhovoru, většinou bez dětí, kdy děti byly ve školce (škole), mimo domov. Rozhovor se tak mohl konat v klidné až uvolněné atmosféře.

Úvodní otázky v rozhovoru byly pokládány takovým způsobem, aby odstranily případné psychické bariéry. Nejprve byli někteří informanti trochu nervózní, ale v průběhu rozhovoru se atmosféra uvolnila. V případě, že nějaké otázce informant neporozuměl, byla otázka přeformulována. Rozhovor byl v průběhu rozvíjen doplňujícími otázkami (DO), tak abychom zajistili úplnost dané odpovědi. Doplnující otázky (DO) jsou uvedeny v kapitole 4.2 bakalářské práce.

U jednotlivých informantů se odpovědi lišily v míře upřímnosti, otevřenosti a věcnosti. Někteří odbíhali od merita věci či hovořili mimo dané téma. Zde pomohly rovněž doplňující tazatelské výzkumné otázky. Většinou však odpovědi byly dostatečné.

Většina informantů v závěru a po skončení rozhovoru přešla k přirozené komunikaci, hovořili spontánně a bez zábran. Sdílená témata se netýkala hlavního výzkumného cíle a v tom případě nebyl pořízen záznam. Své vlastní zkušenosti osamělého rodiče autorka bakalářské práce napsala formou introspektivního náhledu.

Rozhovory byly v co nejkratším časovém odstupu zpracovány - audiozáznam byl převeden do písemné podoby (doslovný přepis), následně analyzován a kódován. Pro zpracování získaných dat byla použita technika otevřeného kódování z přístupu zakotvené teorie Strauss, Corbinová (1999). Zpracování probíhalo ve dvou krocích. První spočíval v přidělení kódu každému jevu, myšlence nebo události v analyzovaném textu. Po důkladném prostudování byl analyzovaný text rozdělen a jednotkou byla sekvence slov. Každé významové jednotce byl přidělen kód Švaříček, Šeďová (2007). V následujícím druhém kroku, tj. kategorizaci, již vytvořené kódy byly seskupeny do jim nadřazené kategorie.

Tato část zpracování není zrovna lehkou částí výzkumu. Umožňuje velkou variabilitu, každý výzkumník přistupuje k volbě kódů a kategorií velmi individuálně. Seskupováním vytvořených kódů do nadřazených kategorií vzniká sada pojmů a kategorií, na kterých se buduje základ pro definování vztahů a závislostí mezi nimi. Pro vytváření seznamu kódů byly očíslovány řádky analyzovaného textu a příslušné sekvence slov byly označeny popisovačem barvou, která odpovídala různým významovým jednotkám. Každý rozhovor existuje jako ručně zakódovaný fascikl. Písmena znamenají křestní jméno informanta, číslice označují řádky konkrétního rozhovoru a tvoří tak významové zkratky k sestavování textů. Podle podobnosti a vnitřních souvislostí byly kódy systematicky seskupeny do pojmenovaných kategorií.

Vytvořený systém nebyl definitivní a byl několikrát přeskupen a přepracován. Do výsledné analýzy nakonec vstoupily kategorie, které se vztahují k základní výzkumné otázce. Vzniklo tak 5 kategorií, které jsou uvedeny spolu s kódy v *Tabulce č. 4 BP*. V přílohách (viz Příloha III a Příloha IV) jsou uváděny kategorie, kódy a zkratky významových jednotek. Podle zkratk lze vyhledat kódy v příslušné transkripci rozhovoru.

Tabulka 4 - Seznam kategorií s kódy.

KATEGORIE	KÓDY
Vznik a vnímání společenského postavení OR (co to způsobilo, jak to vnímá)	- rozvod, opuštěný partnerem, problémy s navázáním vztahu, ovlivnění prostředím rodiny - společenský odsudek, ztráta příjmů, zásadní změna životního způsobu, změna práv a povinností k ostatním, spokojenost v roli, respekt a úcta okolí, náhlá změna statusu, ztotožnění s postavením, nesplněná očekávání
Výhody a nevýhody osamělého rodičovství (výhody, nevýhody)	- čas jen pro dítě, užít si dítěte, svoboda-hrdost, samostatnost-posílení, netřeba partnera, pomohou rodiče, pomoc a podpora širší rodiny, opora v právu - hodně starostí, náročné, ale nelituje, velké vyčerpání, osamělost, chybí partner, nedostatek financí
Prostředí rodiny OR (negativní, pozitivní)	- konfliktní vztahy s rodiči, tvrdá výchova, autorita matky, autorita otce, komplikované vztahy v rodině, - nemělo vliv, dobré vztahy
Práce a kontakty OR (pozitivní vyjádření, negativní vyjádření)	- trvalé kontakty, pochopení-podpora, nové kontakty, mít cíl-práci, - problémy se zaměstnáním, nedostatek informací, nedomyšlenost jednání, nepochopení-odcizenost, rezignace na kontakty, omezení v práci, pracovní diskriminace, obava z budoucnosti
Životní úroveň OR (pozitivní hodnocení, negativní hodnocení)	- má vše co potřebuje, vlastní obydlí, dostačující finanční příjem, celkem spokojenost se ŽÚ, nevdá skromnější život, očekávání zlepšení - příjem neodpovídá potřebám, finanční problémy, nezájem státu, nízká podpora státem

Na výsledky otevřeného kódování navazovala technika „vyložení karet“ Švaříček, Šed'ová (2007). Kategorizovaný seznam kódů byl dle jednotlivých kategorií uspořádán do linky a z tohoto uspořádání kódů byl sestaven text. Došlo tak k převyprávění obsahu jednotlivých kategorií. Technika interpretace kódů – převyprávění - je uvedena v příloze (viz Příloha IV). Vše je shrnuto ve vyhodnocení výzkumného šetření. Rozhovory a introspekce jsou přiloženy jako příloha a jsou nedílnou součástí této bakalářské práce.

5 VÝSLEDKY VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ

Výzkumným šetřením byly zodpovězeny okruhy otázek, směřujících k tomu jak osamělý rodič (dále jen OR) **subjektivně vnímá své společenské postavení v současném českém prostředí.**

5.1 Vznik a vnímání společenského postavení OR

V této kategorii byly zaznamenány následující odpovědi. Do pozice osamělého rodiče se polovina informantů dostala rozvodem manželství. Druhá polovina účastníků výzkumu byla opuštěna partnerem proto, že nechtěl zakládat rodinu a starat se o dítě. Hrál zde roli, že dva informanti mají problém s navazováním vztahu a jeden informant je natolik ovlivněn prostředím rodiny, ze které pochází, že raději volí roli sólo rodiče před formálním manželstvím.

Polovina informantů zmiňuje společenské odsudky jejich sociálního statusu, mrzí je to, ale v zásadě se jimi netrápí, neberou to jako společenské stigma, např. výroky „*Kdybys byla u nás na dědině, tak tam to berou teda hodně...*“, „*lidi, kteří mě odsuzují, určitě takoví jsou, kteří nechápou, že raději budu s dítětem sama, tak jsou pro mě zbyteční.*“. Polovina zkoumaných osob přiznává citelnou ztrátu příjmů, např. výrok „*Přídavek na dítě nedosáhnu, protože jsem měla vysoký plat, ...je to hodně velký mínus.*“. V mladším věku je jako problém označován nedostatek financí, s přibývajícím věkem převažuje ztotožnění s postavením a spokojenost s rolí osamělého rodiče (OR), výrok informanta: „*Já už jsem si zvykla, takže pro mě je to normální.*“. Dva účastníci výzkumu uvedli, že jejich rozhodnutí převzít roli OR získalo respekt a úctu okolí. Okrajově a v menšině informanti zmiňují zásadní změnu životního způsobu, náhlou změnu statusu a změnu práv a povinností (k ostatním jedincům). Pouze jeden informant, v roli OR nejmladší, uvedl rozpor s očekáváními (nesplněná očekávání) ve společenské roli.

5.2 Výhody a nevýhody OR

V kategorii výhody a nevýhody osamělého rodičovství počet vychovávaných nezaopatřených dětí (1-2 děti) nehraje žádnou roli v hodnocení sociálního statusu informantů. Třetina informantů věnuje všechen volný čas jen dítěti – dítě je u nich na prvním místě např. výrok „*...prostě pro mě je dominantní teď ta malá.*“. Až na jednoho OR, zkoumané osoby (80 %

výzkumného vzorku informantů), uvádí jako výhodu osamělého rodičovství plnou možnost užívat si dítěte, ničím nekalené pocity štěstí a radosti z dítěte, např. výroky „*Oni jsou tak perfektní, že to člověk jenom usměřňoval.*“, „*...že jsem řekla: Co vnouče? To je moje dítě!*“, „*...že jsem těhotná, byl pocit nesmírného štěstí a radosti.*“. Jako hlavní atributy společenského postavení OR uvádí informanti ve velké většině získaný status svobodného a hrdého jedince. Subjektivně jako podstatné znaky své společenské role zařazují svoji dosaženou samostatnost, nezávislost a morální sílu, což lze definovat výroky „*když něco řeknu, tak mě nikdo neodporuje, se ti do té výchovy nikdo neplete,*“, „*já jsem z toho měla zas takové pocit hrdosti*“, „*spoustu věcí si udělám sama, zařídím sama, vždycky si nějak poradím*“, „*já si myslím, že jsem to zvládla bez ztráty kytičky.*“. Jako výhodu svého společenského postavení převážná většina informantů uvádí, že se mohou spolehnout na pomoc rodičů a podporu širší rodiny, např. výroky „*podpořili mě v každém případě a jako, že se nemám bát toho, že mě nepodají pomocnou ruku.*“, „*oba mí rodiče hodně pomáhají s hlídáním a výchovou syna.*“, „*vždycky je mi k dispozici pomoc maminky nebo tatínka a jsem strašně ráda, že je mám v dnešní době.*“. Tato pomoc z nich však nesnímá břemeno náročnosti role, které nelitují a velkého vyčerpání v práci a v domácnosti, výrok „*Určitě to není nic jednoduchého, prostě jsem si stála za svým a to miminko jsem jako chtěla, to určitě nelituju.*“. Osamělost informanti zmiňují pouze okrajově ve dvou případech. Jeden z OR se striktně staví proti pojmu osamělý rodič výrokem, „*Já se necítím osaměle totiž. Ta samota to je hrozně taková věc, kdy spousta lidí neumí žít a má těch přátel hodně a neumí žít osaměle, neumí žít sami se sebou, ale já se osaměle necítím.*“.

5.3 Prostředí rodiny OR

V této kategorii bylo zjišťováno, zda se názory informantů liší podle toho, z jakého rodinného prostředí pocházejí. V podstatě všichni informanti až na jednoho uvádí, že rodinné prostředí, ze kterého pochází, nemělo vliv na jejich postavení osamělého rodiče. V názorech na dopad rodinného prostředí na jejich status OR se neliší, i když dva z nich pochází z rozvedených manželství. Polovina účastníků výzkumu uvádí dobré vztahy v rodině. Polovina účastníků výzkumu přiznala komplikované vztahy v rodině. Až na jednoho informanta, (neuvádí žádnou autoritu), všichni uvádí jako hlavu rodiny otce, většinou s autoritativním jednáním, např. výroky „*...z mého pohledu dítěte byl táta spíše dominantní, perfekcionista, muselo se poslouchat*“, „*...když něco řekl, tak to muselo být a všichni ostatní jsme byli v pozoru a přesto nikdy nemohl jet vlak.*“. Pouze jeden informant uvedl,

že komplikované vztahy nerozvedených rodičů způsobily, že raději zvolil společenské postavení OR.

5.4 Práce a kontakty OR

V kategorii práce a kontakty OR se názory jednotlivých účastníků výzkumu od sebe příliš neliší. Výzkumný soubor informantů reprezentují profese zdravotník, kuchař, starobní důchodce, umělec, pedagogický pracovník a vychovatel. Informanti zahrnují všechny stupně vzdělání. Všichni informanti se shodují v tom, že neztratili dobré přátele z předchozích let, a také zůstávají přáteli s kolegy z původního zaměstnání, mohou od nich očekávat pomoc a podporu, což potvrzují výroky „většinou kolegové ze zaměstnání, se stali i mými dobrými přáteli“, „pár dobrých a rozumných kamarádů“, „přátelé kontinuálně, nikdo nic neřešil“, „cítím od nich podporu, cokoliv budu potřebovat, můžu se prostě spolehnout na ně.“ Provázání pracovního a rodinného života nepředstavuje u zkoumaných osob žádný velký problém, hlavně s ohledem na pomoc rodičů a přátel. Toto zjištění dobře vyjadřují výroky „...mě podrží, pár dobrých a rozumných kamarádů, mám zaměstnání...“, „harmonizovat ten profesní život s tím životem osobním? Tady nemáme absolutně žádný problém, myslím si, že všechno se dá zvládnout, pokud se aspoň trošku chce a pokud to jde, dá se to všechno zvládat.“. Jeden informant je na rodičovské dovolené; výrok „máte se teda kam vrátit, jako do zaměstnání? Jo, jo, určitě.“, ukazuje na provázanost práce a rodiny. Pouze jeden informant má problémy se zaměstnáním, momentálně ztratil práci. Oba posledně zmínění účastníci výzkumu mají obavy, jak v budoucnu budou zvládat svoji roli OR, výroky „...nevím, jak to budu... malou vodit do školky nebo ze školky a jak, když bude nemocná a tohle, mám celkem jako strach no.“, „...mám strach jít do nějaké dělnické profese, protože bych tím přišel úplně o ten nádech kumštýřskej, já bych to v sobě zabil,...“.

5.5 Životní úroveň OR

Za důležitý znak společenského postavení, v kategorii životní úroveň OR, považují zkoumané osoby vlastní bydlení (80 % výzkumného vzorku informantů má vlastní dům nebo byt.) Finanční příjem označuje polovina informantů, jako dostačující, o čemž svědčí např. výroky, „měla jsem nějaký peníze našetřeny“, „mám příjem na naše město celkem ucházející“, „zas jsou to ty finance, myslím si, že já sama svou pílí a pracovitostí jsem si vybudovala dost dobrou pozici.“. Z hlediska životní úrovně zmiňují informanti, vzdělání, profesionální pozice a prestiž povolání jen okrajově. Se svojí ŽÚ jsou celkem spokojeni a

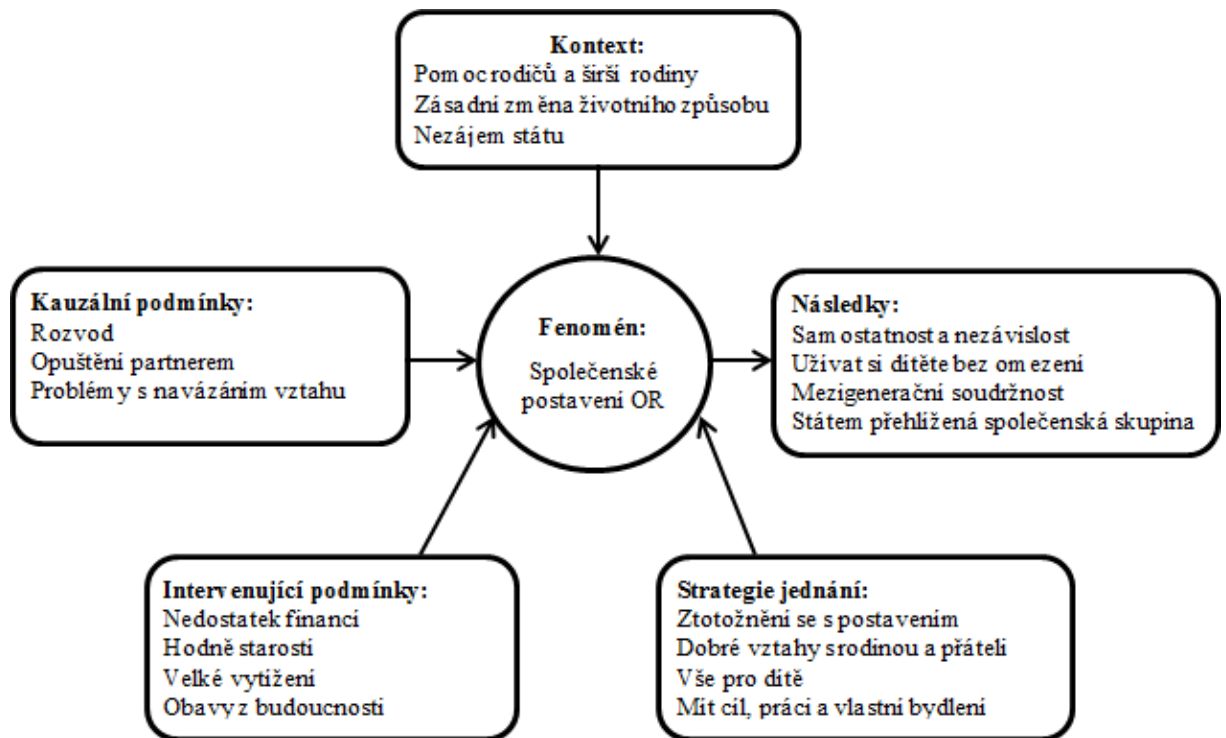
v některých případech jim nevádí skromnější život, to potvrzují výroky „já dokážu s těmi penězi natolik dobře hospodařit, že nemám problém dokoupit nebo doplnit to, co v domácnosti chybí, co bych potřebovala, tak aby to neohrozilo chod domácnosti,“, „Žijeme skromněji, nemůžu si dovolit kupovat například tolik oblečení pro sebe, drahé potraviny, na dovolené také nejezdíme, omezení mi vůbec nevádí.“. Se svojí sociální rolí se většinou zkoumaní účastníci výzkumu ztotožnili a někteří se v ní cítí spokojeni. Jednotný názor má celý výzkumný vzorek na nezájem státu o problémy osamělého rodičovství a na nízkou podporu OR státem, např. výroky, „Aby stát podporoval český rodiny než jiný no jako...,“, „Je to smutný no, člověk prostě pracuje ve špitále nebo v zaměstnání, odvádí daně a potom je na holičkách.“, „... já se ani nedivím, že mladý lidi nechcou děcka, když ten stát jim neumí ani trošku pomoci...“, „...stát nemá vůbec dobrou postoj vůči lidem. Ted'ka na ně kašle úplně.“, „I osamělý rodič vychovává další populaci, která, když dospěje, bude zaměstnaná a přispěje do státního rozpočtu,“, „sociální systém je takovej, že mě nechá sice dýchat, ale je to prostě s hlavou nad vodou.“

Technikou navazující na otevřené kódování je technika axiálního kódování. Axiální kódování je upřesňování a spojování, seskupování kategorií a subkategorií identifikovaných při otevřeném kódování. Jedná se o popisy kontextu, utváření paradigmatu - obecně přijímaného vzorce myšlení. V zásadě jde o soubor postupů, pomocí nichž jsou údaje po otevřeném kódování znovu uspořádány novým způsobem prostřednictvím vytváření spojení mezi kategoriemi a jejich subkategoriemi (Strauss, Corbinová, 1999). Axiální kódování má stimulovat uvažování o propojení mezi koncepty a tématy. Mohou při něm však vznikat i nové otázky. Toto kódování může navrhnout opuštění některých témat, nebo stanovit zkoumání jiných témat ještě do větší hloubky (Hendl, 2005).

Příklad jak možno použít techniku axiálního kódování v podmínkách této BP je následující obecné kódovací paradigma *Obr. 1*.

V rozsáhlejších výzkumech než je tento výzkum, představuje další fázi přezkoumávání dat a jejich selektivní zpracování, kódování selektivní. Výzkumník je veden snahou vyhledat hlavní témata a kategorie, které budou ústředním bodem vznikající teorie (Hendl, 2005). Postup interpretace dat a sběr dalšího datového materiálu se ukončí v okamžiku, kdy žádné další kódování nepřináší nové poznatky (teoretická saturace).

Obrázek 1 - Axiální kódování

6 ZÁVĚRY VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ

Celkový počet osamělých rodičů, tvořících výzkumný vzorek, se ustálil na počtu pěti informantů a jedné introspekce autorky bakalářské práce. Účastníci výzkumu byli vybráni na základě splnění podmínek uvedených v kapitole 4.1 bakalářské práce. Informanti tvoří pestré spektrum věku, vzdělání, profesí a pracovních pozic, Tabulka 1 BP. Reprezentativní výzkumný vzorek informantů byl cíleně vybrán na základě dlouholeté profesní činnosti autorky bakalářské práce. Cílem bylo prozkoumat a zjistit, **jak osamělí rodiče vnímají svůj současný sociální status = společenské postavení**. Uskutečněný výzkum dospěl k následujícím výsledkům.

Jako hlavní atributy společenského postavení osamělého rodiče ve velké většině uvádějí informanti, kteří prošli výzkumem, získaný status svobodného a hrdého jedince. Subjektivně jako podstatné znaky své společenské role zařazují svoji dosaženou samostatnost, nezávislost a morální sílu. Součástí tohoto tvrzení je výrok informanta, striktně se stavějícího proti pojmu osamělý rodič, že se „osaměle necítí“ (osamělost se nesrovnává se svobodným, hrdým, samostatným a nezávislým jedincem). Účastníci výzkumu se osamělí necítí také proto, že mají v naprosté většině podporu a pomoc svých rodičů a širší rodiny. Soudržnost s rodinou je považován za významný znak sociálního statusu. Nepochopení a odcizenost jsou zmíněny okrajově v jednom případě a to u vzdálených příbuzných. V podstatě všichni informanti až na jednoho uvádí, že rodinné prostředí, ze kterého pochází, nemělo vliv na jejich postavení osamělého rodiče. Pouze jeden informant uvedl, že komplikované vztahy nerozvedených rodičů způsobily, že raději zvolil společenské postavení osamělého rodiče, aby tak získal svobodu, samostatnost a nezávislost pro sebe i pro dítě. Všichni informanti se shodují v tom, že neztratili dobré přátele z předchozích let, a také zůstávají přáteli s kolegy z původního zaměstnání, mohou od nich očekávat pomoc a podporu.

Doporučení pro praxi:

- pro legislativní praxi, systémy sociální péče a komunikační aparát by bylo vhodnější u zkoumané společenské skupiny do budoucna nahradit termín „osamělý rodič“ jinde běžně používaným termínem „sólo rodič“, či jiným vhodnějším termínem,

➤ veřejný zájem na podpoře neúplné rodiny nahrazuje v současné době pouze mezigenerační soudržnost rodiny. Stát by měl odstranit lhostejnost, vůči rodinnému životu obecně, přijetím opatření, která povedou k posílení schopnosti osamělých rodičů plnit všechny své přirozené rodičovské funkce a schopnosti dále je rozvíjet. K tomu patří i posilování mezigenerační solidarity v rodině a v celé společnosti.

Informanti, kteří se zúčastnili výzkumu, považují za důležitý znak společenského postavení vlastní bydlení. Všichni mají vlastní dům nebo byt. Svoji budoucnost vidí spíše optimisticky. Finanční příjem označuje polovina informantů jako dostačující a je celkem spokojena se svojí životní úrovní. Druhé polovině nevádí skromnější život a časem očekává zlepšení. Úroveň vzdělání, profesionální pozice a prestiž povolání zmiňují informanti jen okrajově. Se svojí sociální rolí se většinou zkoumaní účastníci výzkumu ztotožnili a někteří se v ní cítí spokojeni. Počet vychovávaných nezaopatřených dětí nehraje žádnou roli v hodnocení sociálního statusu informantů. Rodičovství označují účastníci výzkumu jako jeden z hlavních atributů svého společenského postavení. Třetina informantů věnuje všechnen volný čas jen dítěti a dítě je u nich na prvním místě. Skoro všichni uvádí jako výhodu svého společenského postavení možnost užívat si dítěte bez omezení, mít ničím nezkalené pocity štěstí a radosti z dítěte. Informanti o tomto znaku společenského postavení rádi a s hrdostí hovoří. Provázání pracovního a rodinného života nepředstavuje u zkoumaných osob žádný velký problém, hlavně s ohledem na pomoc rodičů a přátel. Dva z šesti účastníků výzkumu s ohledem na momentální situaci mají obavy, jak v budoucnu budou zvládat svoji roli osamělého rodiče.

Celý výzkumný vzorek má shodný názor na sociální status osamělého rodiče z hlediska rodinné politiky státu. Informanti se považují za společenskou skupinu státem přehlíženou, s ohledem na své rodičovství opomíjenou. Podle jejich názoru má osamělý rodič potenciál naplňovat funkce rodiny stejně kvalitně jako rodiny úplné. Nároky společnosti jsou na něj kladeny stejně jako na rodinu úplnou. Podíl na reprodukční funkci a plnění ostatních funkcí rodiny osamělého rodiče nejsou, hlavně finančně, oceněny. Informanti z toho vyvozují, že výchova dětí je - přes svůj neoddiskutovatelný význam pro společnost - státem chápána jako důsledek jejich svobodného rozhodnutí a jejich osobních preferencí, a tedy ne jako činnost prospěšná pro všechny. Proto dle jejich názoru stát nebere na tuto sociální skupinu žádný zvláštní zřetel. Rozhodnutí mít nebo nemít děti je považováno za soukromou věc rodiče, kterou stát nijak neovlivňuje. Toto zjištění je pro účastníky výzkumu povětšinou frustrující.

Doporučení pro praxi:

➤ stát by měl formulovat takový soubor opatření, který by upevnil místo neúplné rodiny ve společnosti a poskytl osamělým rodičům kompenzaci nákladů na výkon reprodukční funkce a ostatních přirozených funkcí rodiny, případně „jiné ocenění“ tohoto výkonu. Cílem státní politiky ve vztahu k rodinám by mělo být vytvoření takového společenského prostředí, ve kterém nebude rodina, včetně rodiny neúplné, znevýhodněna oproti výrazně výhodnějším náhradním formám společenského života bez dětí.

Závěrem je potřeba dodat, že výsledky výzkumu potvrdily poznatky autorky bakalářské práce z dlouholeté praxe odborného referenta v oblasti státní sociální podpory. Lze se domnívat, že cíl výzkumu byl splněn, všechny výzkumné otázky byly zodpovězeny a výsledky výzkumu jsou vztaženy pouze k uvedenému výzkumnému vzorku informantů.

ZÁVĚR

Téma této bakalářské práce bylo zvoleno proto, že její autorka se stále pohybovala a pohybuje ve společenském prostředí osamělých rodičů. Problematika sociálního statusu osamělých rodičů je autorce důvěrně známa a je zprostředkována dvěma pohledy. Pohledem z vnějšku je 22 let praxe odborného referenta v oblasti sociální podpory a pohledem z vnitřku jsou životní zkušenosti matky samoživitelky s jedním dítětem.

Zdálo se, že zpracování důvěrně známého námětu k přemýšlení, bude vyhovovat odborným znalostem a životním zkušenostem autorky. Následně se ukázalo, že zpracovat dané téma do podoby bakalářské práce není až tak jednoduché.

Cílem bakalářské práce bylo prozkoumat, pokud možno do největší hloubky, jak osamělí rodiče vnímají svůj současný sociální status – své společenské postavení. Na základě popsaných zkušeností, intenzivního studia a vstřícnosti spolupracovníků - informantů se stanovený cíl podařilo naplnit.

Teoretická část věnovala pozornost tomu, jak byla rodina a osamělé rodičovství vnímáno v historickém kontextu a jak je vnímáno v současnosti. Byly analyzovány postoje společnosti, ekonomické dopady a psychologie osamělého rodičovství v minulosti a nyní. Byla věnována pozornost poskytování pomoci osamělým rodičům v minulosti a popsáno poskytování pomoci v současné době státem a neziskovými organizacemi.

V praktické části byl dán prostor kvalitativnímu výzkumu. Výzkum do hloubky shrnuje a vyhodnocuje subjektivní pocity, stanoviska a sebehodnocení informantů - osamělých rodičů. Informanti hodnotili svůj sociální status - společenské postavení. Tato část bakalářské práce ukázala, že osamělí rodiče považují za hlavní atribut svého společenského postavení získaný status svobodného a hrdého jedince. Subjektivně jako podstatné znaky své společenské role zařazují dosaženou samostatnost, nezávislost a morální sílu. Dítě je u nich na prvním místě a možnost neomezeně si užívat dítěte je jedním z hlavních znaků jejich sociálního statusu. Jako výhodu svého společenského postavení informanti uvádí mezigenerační soudržnost rodiny. Důležitým znakem společenského postavení osamělého rodiče je vlastní bydlení. Z hlediska rodinné politiky státu se osamělí rodiče považují za společenskou skupinu státem přehlíženou a s ohledem na své rodičovství, skupinou zcela opomíjenou.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

1. DUBY, Georges. *Rytíř, žena a kněz: manželství ve Francii v době feudalismu*. Vyd. 1. Praha: Garamond, 2002. ISBN 80-863-7944-2.
2. DUDOVÁ, Radka a Šárka HASTRMANOVÁ. *Otcové, matky a porozvodová péče o děti*. 1. Vyd. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2007, 129 s. ISBN 978-80-7330-124-8.
3. GOODY, Jack. *Proměny rodiny v evropské historii: historicko-antropologická esej*. Vyd. 1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2006, 229 s. Utváření Evropy. ISBN 80-710-6396-7.
4. HAMPLOVÁ, Dana (ed.), Jana CHALOUPKOVÁ, Eva SOUKUPOVÁ, Petr SUNEGA, Kryštof ZEMAN. 2007. *Děti na psí knížku? Mimomanželská plodnost v ČR*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i. 155 s. ISBN 978-80-7330-128-6.
5. HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-00-2.
6. KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-383-3.
7. MARUŠIAK, Martin. *Rodina a manželství*. 1. Vyd. Praha: Svobodné slovo, 1964. Živé myšlenky (Svobodné slovo).
8. MAŘÍKOVÁ, Hana, Marie ČERMÁKOVÁ, Jadwiga ŠANDEROVÁ a Milan TUČEK. *Proměny současné české rodiny: (rodina - gender - stratifikace)*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-858-5093-1.
9. MATĚJČEK, Zdeněk. *Rodiče a děti*. 2. Praha: Avicenum, 1989. ISBN 08-011-86.
10. MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny: v kontextu plánování péče*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0522-7.
11. MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2006, 332 s. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1362-4.
12. MOŽNÝ, Ivo. *Moderní rodina: (mýty a skutečnosti)*. 1. vyd. Brno: Blok, 1990. ISBN 80-702-9018-8.
13. MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. 2., upr. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2008. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-86429-87-8.

14. PLAŇAVA, Ivo. *Manželství a rodiny: struktura, dynamika, komunikace*. 1. Vyd. Brno: Doplněk, 2000, 294 s. ISBN 80-723-9039-2.
15. PLHÁKOVÁ, Alena. *Učebnice obecné psychologie*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2004. ISBN 80-200-1086-6.
16. POTUČEK, Martin. *Sociální politika*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 1995. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-85850-01-X.
17. SINGLY, François de. *Sociologie současné rodiny*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-717-8249-1.
18. SIROVÁTKA, Tomáš, Beatrice-Elena CHROMKOVÁ MANEA, Václav KULHAVÝ, Petr MAREŠ, Markéta MRÁZOVÁ, Ladislav RABUŠIC, Hana ŠLECHTOVÁ a Marie VALENTOVÁ. *Rodina, zaměstnání a sociální politika*. Vyd. 1. Brno: Fakulta sociálních studií (Institut pro výzkum reprodukce a integrace společnosti) Masarykovy univerzity v Brně v nakl. Albert, 2006. ISBN 80-732-6104-9.
19. SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-717-8559-8.
20. STRAUSS, Anselm L a Juliet M CORBIN. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Vyd. 1. Boskovice: Albert, 1999. SCAN. ISBN 80-858-3460-X.
21. ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĎOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0644-6.
22. TOMEŠ, Igor. *Sociální právo České republiky*. Praha: Linde Praha, 2014. Monografie (Linde). ISBN 978-80-7201-938-0.

PRÁVNÍ PŘEDPISY

1. ČESKO. Zákon č. 117/1995 Sb. ze dne 26. 05. 1995 o státní sociální podpoře. In: *Sbírka zákonů České republiky*. č. 31/1995. Dostupné online: <http://www.zakonyprolidi.cz/>
2. ČESKO. Zákon č. 197/2006 Sb. ze dne 14. 03. 2006 o nemocenském pojištění. In: *Sbírka zákonů České republiky*. č. 64/2006. Dostupné online: <http://www.zakonyprolidi.cz/>
3. ČESKO. Zákon č. 262/2006 Sb. ze dne 21. 04. 2006 zákoník práce. In: *Sbírka zákonů České republiky*. č. 84/2006. Dostupné online: <http://www.zakonyprolidi.cz/>

4. ČESKO. Zákon č. 89/2012 Sb. ze dne 03. 02. 2012 občanský zákoník. In: *Sbírka zákonů České republiky*. č. 33/2012. Dostupné online: <http://www.zakonyprolidi.cz/>
5. ČESKO. Zákon č. 110/2006 Sb. ze dne 14. 03. 2006 o životním a existenčním minimu. In: *Sbírka zákonů České republiky*. č. 37/2006. Dostupné online: <http://www.zakonyprolidi.cz/>
6. ČESKO. Zákon č. 155/1995 Sb. ze dne 30. 06. 1995 o důchodovém pojištění. In: *Sbírka zákonů České republiky*. č. 41/1995. Dostupné online: <http://www.zakonyprolidi.cz/>
7. ČESKO. Zákon č. 586/1992 Sb. ze dne 20. 11. 1992 o daních z příjmů. In: *Sbírka zákonů České republiky*. č. 117/1992. Dostupné online: <http://www.zakonyprolidi.cz/>

INTERNETOVÉ ZDROJE

1. *APERIO - Společnost pro zdravé rodičovství* [online]. [cit. 2016-04-16]. Dostupné z: <http://www.aperio.cz/133/poslani-cile-cinnost>
2. MPSV.CZ : Podpora rodiny. [online]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/14469>
3. *Nebojujte se zákony: Příručka pro rodiče 2016* [online]. 1. Praha: APERIO – Společnost pro zdravé rodičovství, 2016 [cit. 2016-04-12]. ISBN 978-80-904301-7-4. Dostupné z: http://www.aperio.cz/data/1/APERIO_Nebojujte-se-zakony_2016.pdf
4. *Sami na děti, sami na vše ostatní?: Analýza postavení sólo rodičů ve Velké Británii, Irsku, na Slovensku a v České republice* [online]. Praha: APERIO – Společnost pro zdravé rodičovství, o.s., 2013 [cit. 2016-04-12]. Dostupné z: http://www.saminadeti.cz/soubory/dokumenty/analyza_saminadeti.pdf
5. *Sólo rodiče* [online]. [cit. 2016-04-16]. Dostupné z: <http://www.saminadeti.cz/info/o-projektu>
6. *Národní centrum pro rodinu* [online]. [cit. 2016-04-16]. Dostupné z: <http://www.rodiny.cz/o-nas>
7. *RATOLEST BRNO, z.s.* [online]. [cit. 2016-04-16]. Dostupné z: <http://www.ratolest.cz/co-delame>
8. *Český statistický úřad* [online]. [cit. 2016-04-12]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20555785/13006215q451.pdf/d27fc869-f642-42ae-8b7e-532c2eed424?version=1.0>
9. *Český statistický úřad* [online]. [cit. 2016-04-12]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20555777/13006214q451.pdf/01f98a3d-416e-4c81-8d29-5b453de2f4fc?version=1.1>

10. *Český statistický úřad* [online]. [cit. 2016-04-12]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20555769/400113q451.pdf/b4948a1f-b374-44f3-a5d4-3398e617d6d7?version=1.0>
11. *Český statistický úřad* [online]. [cit. 2016-04-12]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20555755/400112q441.pdf/c251f61a-cbbc-45c1-8628-8af509869e0e?version=1.0>
12. *Český statistický úřad* [online]. [cit. 2016-04-12]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20555745/400111q441.pdf/43f6acb5-3314-430c-86e2-3e4a81b151d1?version=1.0>
13. *Český statistický úřad* [online]. [cit. 2016-04-12]. Dostupné z: https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/index.jsf?page=vystup-ob-jekt&pvoch=&krok=5&zo=N&pvo=DEM07&vyhltext=&sp=N&nuid=&zs=&skupId=586&nahled=N&filtr=G~F_M~F_Z~F_R~F_P~_S~_null_null_&verze=-1&z=T&f=TABULKA&katalog=30845&c=v741~8__RP2007&&evo=v1450!_VU_ZEMI97-100_1&str=v741&rouska=true&clsp=null
14. *Český statistický úřad* [online]. [cit. 2016-04-12]. Dostupné z: https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/index.jsf?page=vystup-ob-jekt&pvoch=&krok=5&zo=N&pvo=DEM07&vyhltext=&sp=N&nuid=&zs=&skupId=586&nahled=N&filtr=G~F_M~F_Z~F_R~F_P~_S~_null_null_&verze=-1&z=T&f=TABULKA&katalog=30845&c=v741~8__RP2008&&evo=v1450!_VU_ZEMI97-100_1&str=v741&rouska=true&clsp=null
15. *Český statistický úřad* [online]. [cit. 2016-04-12]. Dostupné z: https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/index.jsf?page=vystup-ob-jekt&pvoch=&krok=5&zo=N&pvo=DEM07&vyhltext=&sp=N&nuid=&zs=&skupId=586&nahled=N&filtr=G~F_M~F_Z~F_R~F_P~_S~_null_null_&verze=-1&z=T&f=TABULKA&katalog=30845&c=v741~8__RP2009&&evo=v1450!_VU_ZEMI97-100_1&str=v741&rouska=true&clsp=null
16. *Český statistický úřad* [online]. [cit. 2016-04-12]. Dostupné z: https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/index.jsf?page=vystup-ob-jekt&pvoch=&krok=5&zo=N&pvo=DEM07&vyhltext=&sp=N&nuid=&zs=&skupId=586&nahled=N&filtr=G~F_M~F_Z~F_R~F_P~_S~_null_null_&verze=-1&z=T&f=TABULKA&katalog=30845&c=v741~8__RP2009&&evo=v1450!_VU_ZEMI97-100_1&str=v741&rouska=true&clsp=null

- jekt&pvoch=&krok=5&zo=N&pvo=DEM07&vyhltext=&sp=N&nuid=&zs=&skupId=586&nahled=N&filtr=G~F_M~F_Z~F_R~F_P~_S~_null_null_&verze=-1&z=T&f=TABULKA&katalog=30845&c=v741~8__RP2010&&evo=v1450!_VU ZEMI97-100_1&str=v741&rouska=true&clsp=null
17. *Český statistický úřad* [online]. [cit. 2016-04-12]. Dostupné z: https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/index.jsf?page=vystup-ob-jekt&pvoch=&krok=5&zo=N&pvo=DEM07&vyhltext=&sp=N&nuid=&zs=&skupId=586&nahled=N&filtr=G~F_M~F_Z~F_R~F_P~_S~_null_null_&verze=-1&z=T&f=TABULKA&katalog=30845&c=v741~8__RP2011&&evo=v1450!_VU ZEMI97-100_1&str=v741&rouska=true&clsp=null
18. *Český statistický úřad* [online]. [cit. 2016-04-12]. Dostupné z: https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/index.jsf?page=vystup-ob-jekt&pvoch=&krok=5&zo=N&pvo=DEM07&vyhltext=&sp=N&nuid=&zs=&skupId=586&nahled=N&filtr=G~F_M~F_Z~F_R~F_P~_S~_null_null_&verze=-1&z=T&f=TABULKA&katalog=30845&c=v741~8__RP2012&&evo=v1450!_VU ZEMI97-100_1&str=v741&rouska=true&clsp=null
19. *Český statistický úřad* [online]. [cit. 2016-04-12]. Dostupné z: https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/index.jsf?page=vystup-ob-jekt&pvoch=&krok=5&zo=N&pvo=DEM07&vyhltext=&sp=N&nuid=&zs=&skupId=586&nahled=N&filtr=G~F_M~F_Z~F_R~F_P~_S~_null_null_&verze=-1&z=T&f=TABULKA&katalog=30845&c=v741~8__RP2013&&evo=v1450!_VU ZEMI97-100_1&str=v741&rouska=true&clsp=null
20. *Český statistický úřad* [online]. [cit. 2016-04-12]. Dostupné z: https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/index.jsf?page=vystup-ob-jekt&pvoch=&krok=5&zo=N&pvo=DEM07&vyhltext=&sp=N&nuid=&zs=&skupId=586&nahled=N&filtr=G~F_M~F_Z~F_R~F_P~_S~_null_null_&verze=-1&z=T&f=TABULKA&katalog=30845&c=v741~8__RP2014&&evo=v1450!_VU ZEMI97-100_1&str=v741&rouska=true&clsp=null

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

apod.	A podobně.
AV	Akademie věd.
b.r.	Bez roku.
BP	Bakalářská práce.
cit.	Citováno.
ČR	Česká republika.
ČSR	Česká socialistická republika.
DM	Domov mládeže.
DO	Doplňující otázka.
DVC	Dílčí výzkumný cíl.
HVC	Hlavní výzkumný cíl.
ISSP	Mezinárodní program sociálního výzkumu.
měs.	Měsíc.
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí.
např.	Například.
o.s.	Občanské sdružení.
OSŠ	Odborná střední škola.
r.	Rok.
resp.	Respektive, přesněji řečeno.
s.	Strana.
Sb.	Sbírka zákonů.
SOO	Specifické okruhy otázek.
SOU	Střední odborné učiliště.
SOU AV ČR	Sociologický ústav Akademie věd České republiky.

SSP	Státní sociální podpora.
SVO	Specifická výzkumná otázka.
tj.	To je(st).
tzn.	To znamená.
tzv.	Tak zvaný.
upr.	Upravené.
UŠ	Učňovská škola.
viz	Rozkazovací způsob slovesa vidět.
VŠ	Vysoká škola.
vyd.	Vydání.
z.s.	Zapsaný spolek.
ZTP/P	Zvlášť těžké postižení s průvodcem.
ZVO	Základní výzkumná otázka.
ŽÚ	Životní úroveň.

SEZNAM OBRÁZKŮ

<i>Obrázek 1 - Axiální kódování .....</i>	54
---	----

SEZNAM TABULEK

<i>Tabulka 1 - Rozvodovost (2011-2015)</i>	23
<i>Tabulka 2 - Děti narozené mimo manželství (2007-2014)</i>	24
<i>Tabulka 3 - Základní údaje o informantech</i>	44
<i>Tabulka 4 - Seznam kategorií s kódy</i>	49

SEZNAM PŘÍLOH

PŘÍLOHA P I	Transkripce rozhovorů.
PŘÍLOHA P II L	Kódovaný a kategorizovaný rozhovor.
PŘÍLOHA P II J	Kódovaný a kategorizovaný rozhovor.
PŘÍLOHA P II M	Kódovaný a kategorizovaný rozhovor.
PŘÍLOHA P II To	Kódovaný a kategorizovaný rozhovor.
PŘÍLOHA P II Ji	Kódovaný a kategorizovaný rozhovor.
PŘÍLOHA P II A	Kódovaný a kategorizovaný zápis introspekce.
PŘÍLOHA P III	Zpracování dat – kategorie a kódy.
PŘÍLOHA P IV	Zpracování dat – kategorie, kódy, zkratky.
PŘÍLOHA P V	Interpretace kódů - technika „vyložení karet“.
PŘÍLOHA P VI	Vyhodnocení dílčích výzkumných cílů.
PŘÍLOHA P VII	Otázky k rozhovoru.